

Lunds universitet
Institutionen för Kulturvetenskaper
Förlags- och bokmarknadskunskap
FBMK11, kandidatuppsats, 15 hp
Erika Dyberg och Carola Mikaelsson
Handledare: Björn Magnusson Staaf
Examinator: Sara Kärrholm
Vt 2011

Återspeglas förlagens positioner på bokmarknaden i litteraturstödsfördelningen?

–

En analys med utgångspunkt i 2011 års Litteraturutredning

Innehållsförteckning

Abstract.....	3
Inledning.....	4
Syfte.....	6
Frågeställningar	6
Begreppsförklaring	6
Teori	6
Modellen <i>The whole socio-economic conjuncture</i>	8
Vår modell – <i>Bokens existens i samhället</i>	11
Material och metod	13
2011 års Litteraturutredning	15
Statens Kulturråd och Litteraturstödets tillämpning och riktlinjer	17
Fördelning och resultat	19
Den totala fördelningen av Litteraturstödet 2006-2010	19
Fördelningen av litteraturstöd till stora förlag	21
Fördelningen av litteraturstöd till små och medelstora förlag	23
Jämförelser av tabellresultat	28
Resultat enkät	29
Diskussion	32
Avslutning	41
Litteratur- och källförteckning	43
<i>Bilaga – Enkät om Litteraturstödet</i>	45

Abstract

In March 2011 the Swedish government appointed a committee to investigate and analyze the literature's situation and the literature area. The committee will not investigate the conditions and positions of the actors on the book market, nor analyze the distribution of the National Arts Council's literature support – a support with the purpose to encourage publication of quality literature with great diversity. This despite that the literature support has been frequently criticized for being an unbalanced grant that promotes the already big publishing houses on the expense of the smaller one's.

The purpose was *to examine if the competition problems on the Swedish book market are mirrored in the distribution of the literature support*. We have investigated the National Arts Council's application lists for five of Sweden's biggest and six small-and-medium-sized publishing houses from 2006-2010. Our findings show that larger publishing houses are receiving greater grants than smaller publishing houses.

Since distribution is one of the biggest economical problems for smaller publishing houses we suggest that the distribution support (today included in the literature support) should be separated and granted in correlation to the turnover of the publishing houses; giving smaller grants to houses with higher turnover thus making competition somewhat more even.

Keywords: Kulturrådet, the National Arts Council's literature support, Literary sociology, Litteraturutredningen 2011, Literature and Society, Publishing house, Distribution of the literature support.

Nyckelord: Kulturrådet, Litteraturstöd, Litteraturutredningen 2011, Litteratursociologi, Litteratur och samhälle, Förlag, Titelstöd.

Inledning

Vad är det som avgör värdet av en bok? Det finns många ingångar till svar på denna fråga, men en sak utmärker sig: bokens publik, för vad vore en bok utan den? För att gå vidare krävs ett svar på frågan om vad en publik är. Är det läsare eller köpare? Höjer en stor publik värdet på en bok? Litteratursociologen Robert Escarpit menar att det inte finns en direkt relation mellan värdet på en bok och omfånget på dess publik, men att det finns en klar relation mellan en boks existens och existensen av en publik.¹ En bok med mindre omfångsrik publik kan därför ändå vara viktig för det totala bokbeståndet, och dessutom är samhället förtjänt av en bred utgivning. I kommittédirektivet *Litteraturens ställning* från 2011 står att ”en väl fungerande marknad för böcker med ett stort antal oberoende aktörer och en bred utgivning är angeläget ur ett kulturpolitiskt perspektiv och för att värna yttrandefriheten [...], till gagn för konsumenternas valfrihet och en viktig förutsättning för det offentliga samtal som är grundläggande i det demokratiska samhället” samt ”för det svenska språkets utveckling”.²

Men även litteratur som inte säljer i stora upplagor och som inte täcker sina egna omkostnader måste finansieras, och i det är det inte svårt att förstå att förlag med mindre omsättning har svårare än förlag med större omsättning att hävda sig. Här kommer olika former av ekonomiskt stöd in i bilden. Ett av de stöd som finns i Sverige är det statliga Litteraturstödet som fördelats av Kulturrådet sedan 1974 och som har till syfte att bibehålla och garantera en bred kvalitetsutgivning av litteratur. Stödet utdelas till enskilda titlar efter publicering och tar inte hänsyn till övriga villkor eller förhållanden som förlag eller förlagets position på bokmarknaden.

Utredningar har visat att för förlag med mindre omsättning är distributionskostnaderna ofta ett problem.³ Men oaktat risken att en titel floppar måste den ges ut och distribueras om den överhuvudtaget ska ha chans att nå en publik. I förlängningen betyder det att förlag med en smal utgivning måste fortsätta att ge ut sina böcker för att de ska kunna fortsätta att vara ett förlag. Då smal litteratur ofta är svår att sälja i tillräckligt stora upplagor för att täcka sina egna omkostnader och/eller göra vinst till förlaget är problem av ekonomisk karaktär inte ovanligt för förlag med en nischad utgivning. Höga distributionskostnader blir då ytterligare en svårighet för mindre förlag. Detta medan våra största förlag i Sverige äger egna distributionskanaler och försäljningsställen, och ibland även tidningar i vilka böckerna

---

¹ Robert Escarpit, *Litteratursociologi*, W&Wserien 255, Wahlström & Widstrand, Stockholm: 1970, sid. 86.

² *Kommittédirektiv Litteraturens ställning*, Kulturdepartementet, Dir 2011:24, (pdf), <http://www.regeringen.se/content/1/c6/16/45/40/e3af14d7.pdf>, hämtat 2011-04-05, 09:32, sid. 8.

³ *Boken i tiden – Betänkande från utredningen omboken och kulturtidskriften*, SOU 1997:141, Statens offentliga utredningar, Kulturdepartementet: Stockholm 1997, sid. 79.

recenseras, vilket både förenklar och förbilligar deras distribution och försäljning. Även om det är den franska bokmarknaden på 1970-talet Escarpit utgått ifrån när han fått fram att i ”budgeten för en bok representerar distributionskostnaderna mer än hälften av försäljningspriset”⁴ är tendensen densamma på dagens svenska bokmarknad. Distribution av litteratur är livsnödvändigt för hela bokmarknaden, eller som Escarpit skriver: ”With distribution the history of the book begins it’s dynamic phase: without it the book cannot performe it’s essential function, to communicate.”⁵

Sedan år 1999 delas i samband med Litteraturstödet ett distributionsstöd ut, som utgör ungefär en tredjedel av stödsumman. Det innebär att förlagen får ekonomisk kompensation för att tillhandahålla så många exemplar av en titel som fått litteraturstöd, så att den kan tillsändas alla huvudbibliotek i Sverige.⁶ Men Litteraturstödet är ett titelstöd, och beslutet om stöd baseras på boken i fråga – ingen hänsyn tas, som ovan nämnt, till förlaget, dess position eller ställning.

I mars 2011 tillsatte regeringen en kommitté som ska se över litteraturens ställning i Sverige (Litteraturutredningen och direktiven för denna presenteras under rubriken *Litteraturutredningen*). Kommittén ska titta på hur litteraturens ställning kan stärkas i skola och bibliotek, samt se över hur bokmarknaden och det statliga Litteraturstödet fungerar. Kommittén kommer däremot inte att behandla den konkurrensproblematik som råder på bokmarknaden, där stora förlag dominerar marknaden och agerar inom konglomerat vilket ytterligare vidgar avståndet mellan dem och de små förlagen, som ofta har svårt att få verksamheten att gå runt. Litteraturutredningen ska inte leda till några besparingsåtgärder, men varje förslag på förändring som innebär merkostnader ska presenteras med en finansieringslösning.⁷ Trots att det ingår i utredningens uppdrag att analysera såväl bokmarknaden som det statliga Litteraturstödet kommer de inte att titta på fördelningen av stödet mellan enskilda förlag eller förlagsgrupper.⁸ En fråga som väcks är hur de då ska kunna identifiera mönster i hur Litteraturstödet fungerar, och hur målet att kvalitetslitteratur ska nå ut ska uppnås om man inte tillför nya medel eller har en helhetsbild av det faktiska läget för de olika aktörerna på bokmarknaden – särskilt som Litteraturstödet är till för att främja mångfalden i den svenska utgivningen.

---

⁴ Escarpit, 1970, sid. 80.

⁵ Thomas R. Adams & Nicolas Barker, *A Potencie of Life*, Books in Society, The Clark Lectures 1986-1987, Red. Nicolas Barker, The British Library: London, 1993, sid. 22.

⁶ *Litteraturstöd*, Kulturrådets hemsida (www), <http://www.kulturradet.se/sv/bidrag/litteratur/Litteraturstod/>, hämtat 2011-05-04, 15:28.

⁷ Sara, Djurberg, *Svensk bokhandel*, ”Litteraturutredningen – Starkt fokus på ökat läsande”, 2011-03-24, (www), <http://www.svb.se/nyheter/starkt-fokus-p%C3%A5-%C3%B6kat-l%C3%A4sande>, hämtat 2011-05-01, 20:14.

⁸ Djurberg, 2011.

Syfte

Syftet är att utröna om det är så att den konkurrensproblematik som finns på bokmarknaden i Sverige avspeglas i fördelningen av Litteraturstödet genom att granska hur Litteraturstödet fördelas mellan stora respektive medelstora och små förlag åren 2006-2010.

Frågeställningar

För att vidareutveckla granskningen av litteraturstödfördelningen har följande delfrågor ställts:

- Återspeglas förlagens ställning på Sveriges bokmarknad i fördelningen av Kulturrådets litteraturstöd?
- Vilken relevans har frågan om konkurrensproblematiken på bokmarknaden när den nya litteraturutredningen ser över Litteraturstödet och dess funktion?

Begreppsförklaring

För att lättare kunna jämföra förlag med varandra och för att peka ut deras position på bokmarknaden har förlagen delats in i två kategorier: **stora** respektive **medelstora och små** förlag. Uppdelningen har gjorts utifrån förlagens årliga utgivning där förlag med omkring femtio titlar och uppåt räknas som stora, förlag med omkring femtio ner till tjugo titlar räknas som medelstora och de som ger ut femton titlar eller färre räknas som små förlag. I indelningen har även förlagens omsättning beaktats, även om det inte varit den mest betydande parametern då uppdelningen gjorts. Mer om detta följer under rubriken *Material och metod*.

Med förlagens position på bokmarknaden menas förlagens storlek i förhållande till varandra sett till utrymmet de tar på marknaden, om de ingår i kedjor eller konglomerat och liknande.

Teori

Teoriavsnittet inleds med en övergripande förklaring av litteratursociologi och dess forskningsfält. Därefter redogörs för de delar som valts som teoretiskt underlag för den här uppsatsen, inklusive den modell som legat till grund för litteraturstödsgranskningen.

Litteratursociologi är ett samlingsbegrepp för forskningsfält i vilka samspelet mellan litteratur och samhälle undersöks. Det breda fältet kan vidare delas in i de olika inriktningarna *materialistisk inriktning*, hur litteratur påverkas av yttre omständigheter, *metodisk själv-reflexion*, som diskuterar de värdegrunder och föreställningar vilka ligger till grund för litteraturen och därmed präglar synen på litteratur under olika tider, samt *marginaliserade* litterära yttringar som inte inkluderats i den erkända eller traditionella litteraturforskningen.⁹ Då Litteraturstödet är ett statligt bidrag vilket tillkommit för att bibehålla och garantera en bred och kvalitativ utgivning av litteratur lämpar sig litteratursociologin väl som teoretisk utgångspunkt.

I *Litteraturen i mediasamhället* skriver litteraturvetaren Ann Steiner att ett vanligt sätt för litteratursociologer att förstå och beskriva bokmarknadens komplexitet och förhållandet mellan dess olika aktörer har varit att använda sig av modeller.¹⁰ Modellerna kan fungera som en överblick och som en utgångspunkt för vidare diskussioner om exempelvis bokens eller olika aktörers position, värde eller ställning. En sådan kretsloppsmodell för hur böcker produceras och distribueras i samhället presenterade bokhistorikern Robert Darnton 1982.¹¹ Modellen kallade han för *the communications circuit* och den redogör för materiella och ekonomiska förutsättningar på bokmarknaden samt olika typer av påverkan på boken under sin tillblivelse. Darnton menar att modellen ”är ett sätt att uppfatta hela kommunikationsprocessen”¹² men framhåller att modellen är en utgångspunkt för vidare diskussioner och inte är tänkt att beskriva ett komplett system. Då den fokuserar på aktörer på individnivå och inte händelser eller funktioner lämpar den sig mindre bra för att beskriva dagens bokmarknad, och bättre för att få förståelse för bokmarknaden förr i tiden. Som en reaktion och modifikation på Darntons modell har bokhistorikerna Thomas R. Adams och Nicolas Barker tagit fram en modell vilken håller boken, inte aktörerna, som det centrala på bokmarknaden.¹³ Deras modell *The whole socio-economic conjuncture* skildrar boken och bokmarknaden i förhållande till samhället. Synsättet på boken som artefakt sällar sig till den *materialistiska inriktningen*, och skiljer sig ifrån det att se till det rent litterära: det handlar snarare om hur boken designas, produceras, trycks, cirkulerar, hur boken mottas och hur den lever kvar i samhället.

---

⁹ Lars, Furuland, *Litteratursociologi – Texter om litteratur och samhälle*, Furuland, Lars; Svedjedal, Johan (red.), Lund: Studentlitteratur, 1997, sid. 7.

¹⁰ Ann, Steiner, *Litteraturen i mediasamhället*, Lund: Studentlitteratur, 2009, sid. 13.

¹¹ Robert, Darnton, ”Vad är bokhistoria?”, *Böcker och bibliotek – Bokhistoriska texter*, Björkman, Margareta, (red.), Lund: Studentlitteratur, 1998, sid. 32.

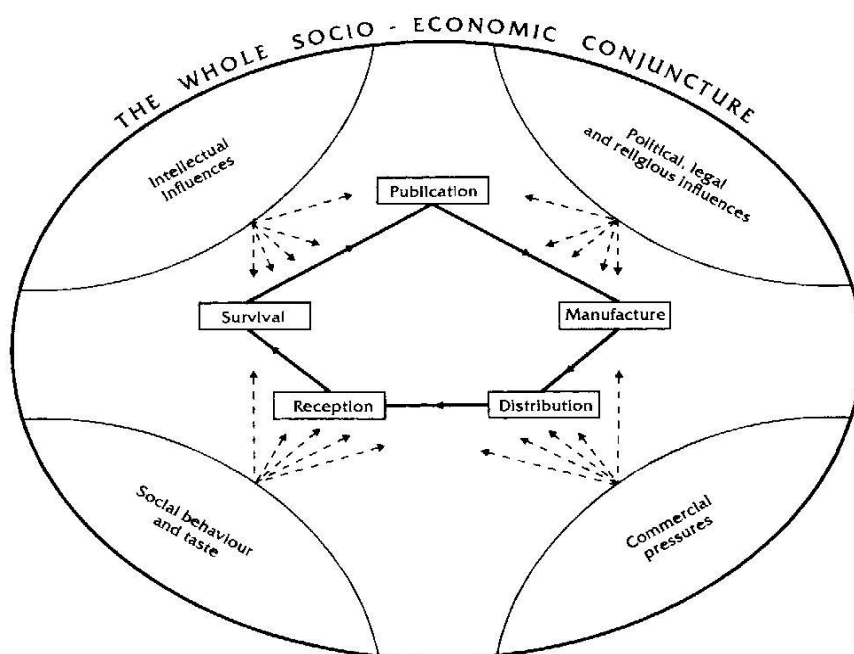
¹² Darnton, 1998, sid. 32.

¹³ Adams; Barker, 1993, sid. 13-15.

Eftersom syftet med denna uppsats är att granska fördelningen av Litteraturstödet har ett synsätt som grundar sig på boken, nämligen Adams och Barkers betraktelsesätt, använts som teoretisk grund. Men som Litteraturstödet är ämnat att bibehålla och främja en bred kvalitetsutgivning – ur ett litterärt perspektiv – på den totala bokmarknaden kommer delar av *materialistisk inriktning* att finnas med i resonemangen, medan den *metodiska självreflektionen* ligger som en bakgrund i dito. Med dessa inriktningar som grund kommer vi att tillämpa en modell som är en modifiering av Adams och Barkers modell *The whole socio-economic conjuncture*. Men först följer en redogörelse för Adams och Barkers modell.

Modellen *The whole socio-economic conjuncture*

Adams och Barker har utvecklat en cyklisk modell för bokens liv i *hela det socioekonomiska sammanhanget*.¹⁴ Modellen som helhet syftar till att beskriva bokens livscykel; de olika delarna i bokens liv tillsammans med de fenomen som ligger utanför bokmarknaden utgör ett sammanhang i vilket bokens överlevnad bestäms. De olika instanser som bokens livscykel består av är *publicering, produktion, distribution, reception* och *överlevnad*. Denna livscykel omges, enligt Adams och Barker, av en rad fenomen vilka ligger utanför själva bokmarknaden: *Intellektuella influenser – Politiska, rättsliga och religiösa influenser – Kommersiella krav* och *Socialt beteende och smak*.

Källa: Thomas R. Adams & Nicolas Barker, *A Potencie of Life*, Books in Society, The Clark Lectures 1986-1987, Red. Nicolas Barker, The British Library: London, 1993, sid. 14.

¹⁴ Adams; Barkers, 1993, sid. 14.

Adams och Barkers modell visar de fem övergripande moment som boken passerar under sin levnadsbana: *Publishing (publicering)*, *Manufacture (produktion)*, *Distribution (distribution)*, *Reception (reception)* och *Survival (överlevnad)*. Dessa omges, som ovan nämnt, av fyra samhälleliga fenomen vilka påverkar bokens bana i olika omfattning och utsträckning: *Intellectual influences*, *Political, legal and religious influences*, *Social behavior and taste*, *Commercial pressures*.¹⁵

Momenten boken genomgår är samlingsbegrepp som vart och ett innefattar en rad olika nivåer, yrken och moment som möjliggör, formar och ger upphov till bokens tillkomst och fortsatta *liv*. Nedan ges en sammanfattning av vad de övergripande rubriceringarna omfattar:

Publicering – Det finns i huvudsak fyra parter som har inverkan på publiceringen och beslut om denna: författare, finansjär, förläggare och distributör. De kan alla i olika sammanhang och i olika grad påverkas av viljan att: presentera och tillgängliggöra en viss bok på marknaden, göra profit på en text eller bok, bevara och behålla en boks fysiska existens på marknaden med mera.¹⁶

Produktion – Hit räknas framförallt tillverkningen av boken, med hänsyn till teknologiska och ekonomiska aspekter. Här får boken sin struktur och sin fysiska form, vilken sedermera för med sig hur boken kommer att tas emot: vilken funktion den kommer att fylla, vilken publik den kommer att nå, hur lång livslängd den kommer att ha et cetera.¹⁷

Distribution – Kan i huvudsak delas in i fyra element: första utskicket, att det finns ett system för förflyttningen av böcker, handelsvägar samt publik. Med publik avses både den avsedda målgruppen och en oavsiktlig, spontan, publik; för att distributionen ska kunna förtgå måste fler människor motiveras till att vilja ha tillgång till boken; rörelsen sätts igång när boken först initieras på marknaden och uppehållandet av distributionen tillgodoses av att fler önskar att köpa boken.¹⁸

Reception – Till skillnad från de föregående grupperna är detta ett envägskommunikativt moment; många av mottagarna lämnar inga spår av sin reaktion på boken. Men det är viktigt att förstå mottagandet för att kunna värdera vilket inflytande boken givit. En boks popularitet kan mätas på ett antal olika sätt: kritikerutlåtanden, litterära priser, antal omtryckningar, storleken på upplagan, biblioteksutlån, försäljningssiffror et cetera.¹⁹

---

¹⁵ Adams; Barker, 1993, sid. 14.

¹⁶ Adams; Barker, 1993, sid. 15-18.

¹⁷ Adams; Barker, 1993, sid. 18-22.

¹⁸ Adams; Barker, 1993, sid. 22-27.

¹⁹ Adams; Barker, 1993, sid. 27-31.

Överlevnad – Saker som har betydelse för en boks överlevnad är exempelvis materialet den är tillverkad i (kvalitet), det första mottagandet, i vilken tidsepok den är aktuell, lagerhållning och i vilken miljö den förvaras (till exempel i hem, bibliotek och arkiv), popularitet och upplagestorlek. En stor upplaga innebär, enligt Adams och Barkers, att boken läses av många och att den läses intensivt, till exempel flera gånger, och att detta medför ett slitage som gör att boken försvinner, eftersom den inte bevaras på ett lika varsamt sätt som en bok som läses en gång och därefter förvaras i en bokhylla eller liknande. Med det menas att popularitet är bra för texten, men inte för boken som artefakt.²⁰ Överlevnaden präglas alltså av både kvantitativa och kvalitativa kriterier.

Adams och Barkers modell har kritiserats av den svenska litteratursociologen Johan Svedjedal, som menar att modellen inte är applicerbar på den moderna bokmarknaden, med anledning av att de olika funktionerna i dag inte är strikt uppdelade på samma sätt som förr, utan att arbetsuppgifter och positioner glider in i och överlappar varandra. Svedjedal anser att de olika delarna i Adams och Barkers modell är för grovhuggna och för stramt uppställda; att rubriceringarna inte specificerar de enskilda funktionerna tillräckligt tydligt och att den linjära dispositionen reducerar de olika positionernas interaktion med varandra till att, enbart, följa på varandra.²¹ Svedjedal skriver att "[r]esultatet blir diagram som påminner om en översiktsbild av en järnvägslinje: man ser hur ett verk och en bok färdas mellan olika stationer."²² Svedjedals kritik blir märklig då Adams och Barker poängterar i den förklarande texten till modellen att rubriceringarna är övergripande och kan delas in i underkategorier.²³ Adams och Barker påpekar till och med att de erbjuder en karta, och att det enbart är i teorin som de övergripande faktorerna kan skiljas åt. Vidare påvisar de sin medvetenhet om att tid medför förändringar, och framhåller att det ramverk de byggt lämnar plats för alla aspekter på bokmarknaden och att det är en ingång för forskning även om inte alla fakta i bokens/artefaktens historia är kända från början.²⁴

För att bättre svara mot den moderna bokmarknaden har Svedjedal gjort en uppställning av funktioner vilken han menar lämpar sig bättre för att diskutera nytilkomna fenomen på bokmarknaden. Svedjedal tar dock inte med de socioekonomiska fenomenen, vilka är av stor betydelse i Adams och Barkers modell. Vi har däremot tolkat de fem instanserna *publicering*, *produktion*, *distribution*, *reception* och *överlevnad* som paraplybegrepp som mycket väl kan

---

²⁰ Adams; Barker, 1993, sid. 31-38.

²¹ Johan, Svedjedal, "Bortom bokkedjan. Bokmarknadens funktioner – en ny modell och några exempel", *Tidskrift för litteraturvetenskap* nr 3–4 1999, sid. 5-6.

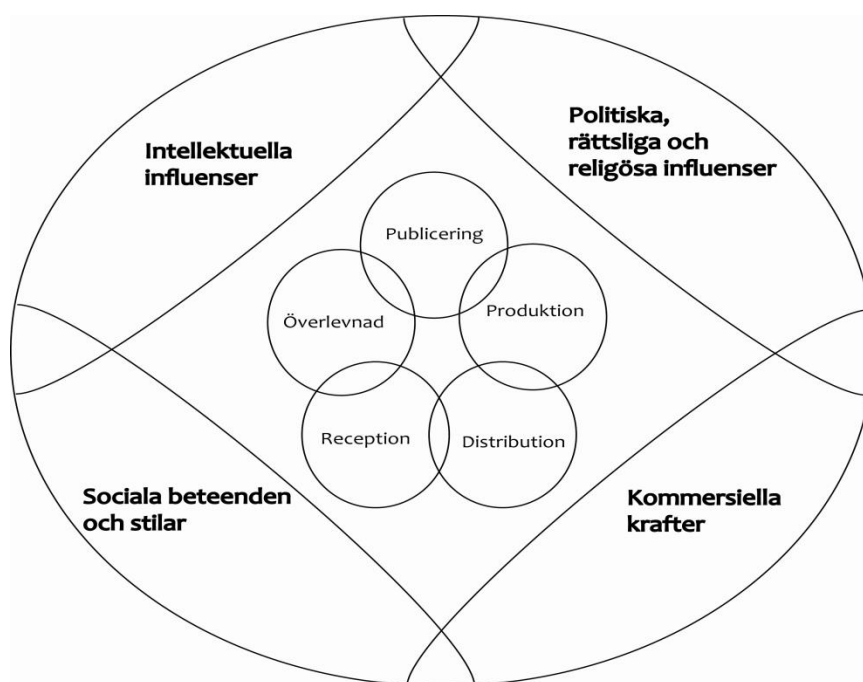
²² Svedjedal, 1999, sid. 6.

²³ Adams; Barker, 1993, sid. 38-39.

²⁴ Adams; Barker, 1993, sid. 39.

användas för att kortfattat beskriva verksamheterna på bokmarknaden. Men, för att bättre påvisa samtliga funktioners inflytande på och samverkan med varandra, har vi utformat en egen version av Adams och Barkers modell *The whole socio-economic conjuncture*. Modellen är modifierad så att den bättre tydliggör att de olika instanserna hela tiden interagerar med varandra.

Vår modell – *Bokens existens i samhället*

För att påvisa att krafter, influenser, ideologier och andra yttre stimuli hela tiden påverkar bokens levnadsbana samtidigt som desamma oupphörligen, om än i olika utsträckning, interagerar med varandra har vår grundinställning varit att göra modellen mer flexibel i sin utformning än vad Adams och Barkers är. De inre fälten har lånat de namn som Adams och Barker använder i sin modell, men i stället för avgränsade rutor vilka sammanlänkas med pilar har de här åskådliggjorts med cirklar vilka överlappar och går in i varandra, eftersom instanserna inte nödvändigtvis avlöser varandra under bokens tillblivelse och levnad, utan kan pågå och sam- eller växelverka i olika ordning och omfattning. På samma sätt som i Adams och Barkers modell kan det för respektive fält ingå flera olika funktioner och arbetsuppgifter. Genom att inte specificera dessa närmre begränsas inte modellen till att gestalta en viss tids bokmarknad och de influenser som verkar på denna, utan kan appliceras på bokmarknaden i

såväl nutid som dåtid. Detsamma gäller för de yttre fenomenen, som i vår modell förutom att stå uppställda som krafter vilka kan verka emot varandra och bokmarknaden också går in i varandra och därför visar på att det kan förekomma interaktion mellan dessa i stället för att de är helt avskilda från varandra. De *Kommersiella krafterna* kan exempelvis vid ett tillfälle gå hand i hand med *Sociala beteenden och stilar*, likväl som de i andra sammanhang kan samspela med till exempel *Intellektuella influenser*, som vid Nobelpriset i litteratur. De yttre fenomenen kan alltså motverka och samverka med såväl de närmast angränsande fenomenen som dem i rakt motsatt position.

En följd av att bokens överlevnad påverkas av yttre fenomen är att förändringar i samhället, av exempelvis vanor och smak, i stor omfattning präglar litteratur och artefaktens överlevnad. De samhällsliga förändringarna återspeglas i modellens yttre krafter. Till *Intellektuella influenser* kan faktorer som populära forskningsområden, nya företeelser och tekniker räknas, men också exempelvis litteraturkritiker, kulturdebatt, debatter i övrigt, enskilda förlags författarstall, enskilda förlags organisatoriska struktur: inriktning, positionering, ålder på förlaget, nisch och bredd på utgivningen.

Politiska, rättsliga och religiösa influenser kan vara världshändelser vilka öppnar upp ett utrymme för en viss sorts litteratur, såsom krigsföring i vissa regioner kan bana väg för reportageliknande litteratur på ett sådant sätt som Åsne Seierstads *Bokhandlaren i Kabul*, eller att politiska självbiografier och biografier blir gångbara och starkt uppmärksammade: Barack Obama, Bill Clinton, George Bush, Olof Palme. Detsamma kan gälla vid naturkatastrofer, där exempelvis Tsunamikatastrofen år 2004 förde med sig att ”anhöriglitteratur” fick utrymme på bokmarknaden. Religiösa samfund, lagar och rättsväsen respektive länders politiska och ekonomiska tillstånd är andra exempel på politiska, rättsliga och religiösa influenser som kan påverka efterfrågan och tillgång.

Till *Kommersiella krafter* kan kopplas trender som förekommer i samhället i stort. Exempelvis tillvägagångssättet att utnyttja en redan populär företeelse och att sprida den till andra forum, såsom kända personer kan ge ut böcker av den anledningen att de redan är kända: Mikael Nyqvist, Gösta Ekman, Alex Schulman, Carolina Gynning, Bingo Rimér, Robert Gustafsson. Hit kan också räknas storkonglomerat och multimedieföretag vilka har stor inverkan på samhället socioekonomiska strukturer och därmed påverkar samhället på flera plan: IKEA; inredning och livsstil, Apple; ipod, ipad, smart phone, Google; faktasökning, tillgänglighet. Även influenser från andra länder och kulturer, seder och bruk såsom café- och matvanor (latte, sushi), klädmode (H&M), konstriktningar (ismer) eller att

historiska händelser och personer får ett uppsving: Vietnamkriget, Första- och Andra världskriget, kungligheter och andra storheter, fängelser med mera.

Till *Sociala beteenden och stilar* kan räknas samhälleliga strukturer och allmänt välstånd, till exempel kan hälsa, skönhet och livsstil över tid ha verkan på litteraturutbudet eftersom det skapas trender (självhjälpsböcker), reaktioner och motreaktioner.

Ovanstående fungerar som exempel för att påvisa att bokens och litteraturens livscykel påverkas av yttre krafter.

Om Kulturrådets litteraturstöd placeras i modellen blir det snabbt tydligt att de olika krafterna går in i och påverkar varandra: då Litteraturstödet är ett statligt bidrag är det lätt att sortera det under politiska influenser. Eftersom stödets syfte är att bibehålla en bred kvalitetsutgivning och litteraturstödsansökningarna selekteras av en handfull kulturarbetare som beslutar om bifall respektive avslag är de intellektuella influenserna givna. Dessa kulturarbetare ingår och verkar i ett samhälle som är präglad av sociala beteenden, smak och stilar, vilka i sin tur kan vara styrda av – eller vara en motreaktion på – kommersiella krafter. Sammanfattningsvis kan sägas att modellen återspeglar både den *materialistiska inriktningen* och *den metodiska självreflektionen* i litteratursociologin, eftersom den synliggör de yttre omständigheter boken som artefakt påverkas av samtidigt som den inkluderar ideologier, sociala beteenden, influenser och föreställningar som präglar och ligger till grund för synen på litteraturen och därmed på den totala bokmarknaden.

Material och metod

Vi ska titta på enskilda förlags tilldelning av det statliga Litteraturstödet för åren 2006-2010 för att se hur det fördelas mellan stora respektive medelstora och små förlag, samt om fördelningen återspeglar förlagens positioner på bokmarknaden. För att göra detta har det fördelade Litteraturstödet till fem av Sveriges största förlag samt till sex medelstora och små svenska förlag granskats för vart och ett av åren 2006-2010. Den statistik som använts vid granskningen är Kulturrådets ärendeförteckningslistor, vilka erhållits per e-post efter förfrågan.²⁵ Ärendeförteckningarna levererades i sammanställda exceldokument och har därefter delats in efter årtal och förlag. Tidsspannet är mer en konsekvens än ett val, då Kulturrådets ärendehanteringssystem digitaliserades år 2006.

Varje ansökan som inkommer till Kulturrådet får ett ärendenummer vilket består av årtal samt ett löpnummer, till exempel KUR2001:1002. I sammanställningarna för denna uppsats

---

²⁵ SV: Förfrågan om litteraturstödsförteckningar, Kulturrådet, alan.deswar@kulturradet.se (e-post). E-postsvar från Kulturrådet, mottaget 2011-04-05, 14:44.

har indelningen av ansökningar skett efter kalenderår, medan Kulturrådets sammanställningar sker efter bokföringsår. Då ansökningar kan göras upp till 6 månader efter det att en titel utgivits ger det en viss förskjutning i förhållande till både förlagen och Kulturrådet. Av denna anledning kan siffrorna skiljas åt på sina håll. Eftersom indelningen är kontinuerlig gör denna differens ingen skillnad i slutändan förutom för år 2010, som inte har med de ansökningar som behandlats under 2011, men det gör att resultaten också för de övriga åren kan variera något.

För att svara på frågan om förlagens positioner på bokmarknaden återspeglas i fördelningen av Litteraturstödet har ambitionen varit att täcka upp ett stort spann av förlag. I *Svensk Bokhandel* presenterades 2010 en sammanställning över de tjugo största förlagen sett till omsättning år 2009.²⁶ Från den listan har fem bokförlag valts ut som representanter för ”stora förlag”. De utvalda förlagen är, med placering på listan inom parentes: *Bonnierförlagen* (1), *Norstedts Förlagsgrupp* (2), *Alfabeta Bokförlag* (12), *Leopard Förlag* (15) och *Brombergs Bokförlag* (17). Med på listan bland de tjugo största förlagen finns också bland andra *Forma Books* (3), *Natur & Kultur* (4), *Harlequin* (8) och *Svenska Historiska Media* (9), men då dessa förlag har verksamheter utöver sådan bokutgivning som är i enlighet med den Litteraturstödet är ämnad att stödja har de valts bort. För att synliggöra dominansen och de stora skillnaderna redan för de tjugo största förlagen i Sverige kan sägas att spannet på omsättningen sträcker sig från 825 miljoner kronor (*Bonnierförlagen*) till 12,5 miljoner kronor (*Atlantis*), och att *Norstedts* som ligger på andra plats omsatte nästan hälften så mycket som *Bonnierförlagen*, nämligen 484 miljoner kronor. Detta är givetvis inte ett statistiskt tillstånd i förlagsvärlden, men det ger en bild av förhållandet på bokmarknaden för tillfället. För uppsatsen är det inte av vikt att det är just de fem största förlagen, eftersom vitsen med urvalet är att det ska ge en kontrasterande bild mot hur fördelningen av Litteraturstödet ser ut för små och medelstora förlag. Det bör sägas att benämningen *Bonnierförlagen* rymmer mer än ett bokförlag, och att det i sammanställningarna av Litteraturstödsfördelningen enbart är *Albert Bonniers Förlag* som granskats.

Små och medelstora förlag har valts ut från den lista över svenska förlag som *Svensk Bokhandel* har på sin hemsida.²⁷ Urvalet har skett efter branschkännedom samt kompletterande och uppdaterade efterforskningar om förlagen, främst vad gäller storleken på utgivningen. Detta resulterade i ett tjugotal förlag av olika storlek och med olika inriktning,

---

²⁶ Lars, Schmidt, ”Förlagsspecial 2009” i *Svensk Bokhandel* nr 18-2010, sid. 10-13.

²⁷ *Svensk Bokhandel* (www). Svensk Bokhandels hemsida: <http://www.svb.se/branschen-sok/F%C3%B6rlag>, hämtat 2011-04-05, 13:22.

och de har alla fått en enkät e-postad till sig. Enkäten har utformats för att ge en uppfattning om hur små och medelstora förlag ser på Litteraturstödet och hur de resonerar kring ansökningar och den rent ekonomiska aspekten av stödet.²⁸ En enkät ger förlagen möjligen att ta god tid på sig att fundera igenom svaren, och förlag med flera medarbetare har också utrymme att diskutera frågorna sinsemellan, vilket ses som positivt. Av de totalt 21 tillfrågade förlagen har 7 svarat: *ellerströms förlag, Roos & Tegnér, Rámus, Karneval förlag, Vertigo förlag, Kakao Förlag* samt *Tranan*. De förlag som har svarat har, liksom de fem stora förlagen, granskats i Kulturrådets listor över litteraturstödsfördelningen under tidsperioden 2006-2010. De små och medelstora förlagen presenteras närmare i avsnittet *Resultat enkät*.

2011 års Litteraturutredning

Med målsättningen att finna förslag som ökar läsandet samt leder till ett rikt utbud av kvalitetslitteratur ska 2011 års Litteraturutredning se över och analysera hur litteraturens ställning kan stärkas i skola och bibliotek samt hur bokmarknaden och litteraturstöden till förlagen fungerar. Senast den 1 september 2012 ska uppdraget redovisas.

Det är fjorton år sedan en liknande utredning gjordes²⁹, och med tanke på de senaste årens utveckling på bokmarknaden är det ”på tiden att man tittar på det här igen”, som utredningens ordförande, den före detta riksbibliotekarien Tomas Lidman, säger till *Sydsvenskan* den 25 mars 2011.³⁰ Men förutom de stora teknikförändringar som trätt in på bokmarknaden under det senaste dryga decenniet har både läsvanor och den totala utgivningen av böcker och tidskrifter förändrats. Bland annat har läsförståelse bland unga blivit sämre, och läsandet i de grupper som redan tidigare hade ett litet intresse för litteratur har minskat.³¹ I kommittédirektivet står det att:

Mot bakgrund av de förändringar som skett bl.a. när det gäller läsvanor och teknisk utveckling ska kommittén analysera litteraturens ställning i dag och identifiera utvecklingstendenser som förväntas kunna påverka litteraturområdet framöver. Kommittén ska lämna förslag på hur litteraturens ställning kan stärkas samt bl.a. bedöma och föreslå vilka statliga insatser som bör göras för att möta de utmaningar som teknikutvecklingen för med sig.³²

---

²⁸ Se bilaga, sid. 44.

²⁹ Se *Boken i tiden – Betänkande från utredningen om boken och kulturtidskriften*, SOU 1997:141.

³⁰ Arvid, Jurjaks, ”Litteraturens framtid utreds” i *Sydsvenskan*, 25 mars 2011, sid. B13.

³¹ Jurjaks, 2011, sid. B13.

³² Kommittédirektiv – *Litteraturens ställning*, 2011, sid. 3.

Från slutet av 1960-talet till mitten av 1980-talet gjordes ett flertal utredningar av litteraturområdet med uppdraget att finna tillvägagångssätt för att få en bokutgivning som är präglad av mångfald och kvalitet samt hur denna utgivning bättre skulle kunna nå ut i hela landet.³³ Den senaste ”breda översynen” presenterades i betänkandet *Boken i tiden* (SOU 1997:141). Den utredningen ledde bland annat till att distributionsstödet, som i dag hänger ihop med Litteraturstödet, infördes (år 1999). Också i den senaste kulturutredningen, *Kulturpolitikens arkitektur*³⁴, behandlades Litteraturstödet. Där föreslogs att Litteraturstödet skulle göras om till ”ett allmänt stöd för kulturpolitiska insatser inom hela litteratur- och biblioteksområdet” vilket skulle fördelas av en myndighet som slagits samman av Sveriges författarfond, Konstnärsnämnden och Statens Kulturråd.³⁵

Fokus i den pågående utredningen är enligt *Sydsvenskans* journalist Arvid Jurjaks ”litteratur som inte är omedelbart kommersiell”, och som är i behov av stöd för att överleva.³⁶ Statligt stöd, exempelvis. Detta styrks av Tomas Lidman som i samma artikel säger att: ”Samhället är förtjänt av en bred utgivning som också innefattar litteratur som inte tillhör den mest populära – den populära klarar sig själv. Det vi får fundera över är den mer smala litteraturen, fackböcker, mer udda skönlitteratur och översatt litteratur.”³⁷

Trots att den nytillsatta kommittén ska se över det statliga stödsystemet för litteratur och titta på åtgärder för att stärka läsandet och läsförståelsen hos olika grupper, kommer de inte att titta på villkoren för enskilda förlag eller förlagsgrupper och de ska inte heller föreslå några besparingar.³⁸ Ur detta har syftet med denna uppsats vaskats fram, för hur ska det statliga stödsystemet kunna ses över, litteraturens ställning i dag kunna analyseras och utvecklings-tendenser som förväntas kunna påverka litteraturområdet framöver att kunna identifieras om kommittén inte analyserar enskilda förlag eller förlagsgrupper och deras villkor på bokmarknaden? Och om inte heller fördelningen av litteraturstödet granskas eller förlagens åsikter uppmärksammas, hur ska då nya förslag, med syfte att gynna ett rikt utbud av kvalitetslitteratur, kunna förankras?

---

³³ Kommittédirektiv – *Litteraturens ställning*, 2011, sid. 2.

³⁴ *Betänkande av Kulturutredningen – Kulturpolitikens arkitektur*, SOU 2009:16, Statens Offentliga Utredningar, Kulturdepartementet, Stockholm: 2009, kapitel 17.

³⁵ Kommittédirektiv – *Litteraturens ställning*, 2011, sid. 2-3.

³⁶ Jurjaks, 2011, sid. B13.

³⁷ Jurjaks, 2011, sid. B13.

³⁸ Djurberg, 2011.

Statens Kulturråd och Litteraturstödets tillämpning och riktlinjer

Kulturrådet är en statlig myndighet under Kulturdepartementet med uppdraget ”att förverkliga de nationella kulturpolitiska mål som regering och riksdag beslutar om”.³⁹ Till uppdraget hör bland annat att fördela statligt kulturstöd till konst- och kulturområden, däribland Litteraturstödet. Årligen anslås cirka 90 miljoner till litteraturområdet och enligt Kulturrådet går cirka 40 miljoner av dessa till Litteraturstödet.

Litteraturstödet har funnits i sin nuvarande form sedan 1975 då det instiftades efter förslag från *Litteraturutredningen 1968* (L 68). Det permanentades 1978, men sedan dess har flera utredningar gjorts, den senaste 2009, och Litteraturstödet har reviderats och ändrats vid flera tillfällen med anledning av att läsvanor ändrats, bokmarknaden utvecklats och det politiska styret skiftat.

Litteraturstöd kan sökas av förlag och liknande som bedriver professionell utgivningsverksamhet i Sverige och det är till för ”att främja mångfald, kvalitet och fördjupning i utgivningen av litteratur samt främja spridning och läsning av litteratur” enligt Kulturrådets hemsida⁴⁰. Stödet delas ut som ett efterhandsstöd till enskilda titlar, inom kategorierna barn- och ungdomslitteratur, skönlitteratur, facklitteratur, serier och grafiska romaner samt bildverk. För att få söka stöd måste vissa kriterier vara uppfyllda:

- Boken ska ha svenskt ISBN-nummer.
- Boken ska vara utgiven under de senaste sex månaderna.
- Boken måste vara en första upplaga. Undantag gäller för klassisk litteratur.
- Bokens upplaga får ej överskrida 5000 exemplar (gäller för skön- och facklitteratur på originalspråk), eller 8000 exemplar för de övriga kategorierna.

Förutom det för alla grupperna gällande kriteriet ”att boken ska vara av god kvalitet, såväl tekniskt som redaktionellt”⁴¹, finns också mer ingående beskrivningar av vad som gäller för var och en av kategorierna. Till exempel beaktas vid bedömning av skönlitteratur ”intensitet, originalitet, komplexitet, förnyelse eller självständighet ifråga om litterär teknik, gestaltning av idéer och erfarenheter samt förmåga att överskrida olika typer av genreförväntningar”, och

---

³⁹ Kulturrådets hemsida (www), <http://www.kulturradet.se/sv/Om-kulturradet/>, hämtat 2011-04-13, kl. 14:53.

⁴⁰ *Litteraturstöd*, Kulturrådets hemsida, hämtat 2011-05-03, 11:50.

⁴¹ *Litteraturstöd*, Kulturrådets hemsida, hämtat 2011-05-03, 10:32.

vid bildverk ”innehållsmässigt och rytmiskt samspel mellan skrift och bild, en adekvat layout och att bokens grafiska helhetsform svarar mot bokens innehåll.”⁴²

För att bedöma inkomna ansökningar finns fem arbetsgrupper som består av fem till nio sakkunniga ledamöter. De är personer utsedda av Kulturrådets styrelse med särskild kompetens för att bedöma ansökningar inom det område arbetsgruppen ansvarar för. Det kan bland annat vara bibliotekariéer, kritiker, författare, översättare och ämnesexperter. Gruppen fattar gemensamt beslut om bidragsfördelningen efter att ha gått igenom varje enskild ansökan för sig. Arbetsgrupperna sammanträder fyra till sju gånger per år och efter varje möte redovisas de titlar som beviljats stöd på Kulturrådets hemsida.⁴³

Stödbeloppet beräknas efter bokens sidantal, även kallat sidersättning. Högsta möjliga belopp är 70 000 kronor per titel, för böcker av *normal kvalitet*.⁴⁴ För tekniskt enkla utgåvor såsom pocket eller liknande reduceras stödsumman med 25 %, och för upplagor som överskrider upplagegränsen reduceras stödet till hälften. Titlar som erhåller andra former av statligt bidrag får också reducerad stödsumma, det kan vara till exempel avhandlingar som får statligt tryckbidrag. Det finns dock undantag då gränsen på 70 000 kronor kan överskridas. När det gäller böcker med exceptionellt höga tryckkostnader på grund av dess format eller att de innehåller rikligt med färgillustrationer, som till exempel bildverk och facklitteratur kan göra, beräknas stödsumman utifrån de faktiska produktionskostnaderna. Så även för litteratur utgiven i digital form.⁴⁵

Från och med augusti 2010 kan förlag också söka bidrag för planerad utgivning. Detta fungerar som ett projektstöd, och kan beviljas under en tolv månadersperiod. Summan beräknas utifrån varje enskilt projekt baserat på den sökta summan och projektets övriga budget.⁴⁶ Men då detta bidrag inte finansieras av de cirka 40 miljoner som årligen avsätts för *Litteraturstödet* ingår det inte i undersökningarna för denna uppsats.

Riksdagen beslutade 1998, med bakgrund av *Boken i tiden – betänkande från utredningen om boken och kulturtidskriften* SOU1997:141, att från och med år 1999 komplettera *Litteraturstödet* med ett distributionsstöd för att de litteraturstödda titlarna skulle nå ut till bibliotek och bokhandel i större utsträckning.⁴⁷ Distributionsstödet utgör ungefär en tredjedel

---

⁴² *Utgångspunkter för bedömning av Litteraturstödet*, Kulturrådets hemsida (www), <http://www.kulturradet.se/sv/bidrag/litteratur/Litteraturstod/Bedomning-av-litteraturstod/>, hämtat 2011-05-03, 13:15.

⁴³ *Litteraturstöd*, Kulturrådets hemsida, hämtat 2011-05-03, 10:32.

⁴⁴ *Litteraturstöd*, Kulturrådets hemsida, hämtat 2011-05-03, 10:32.

⁴⁵ *Litteraturstöd*, Kulturrådets hemsida, hämtat 2011-05-03, 10:32.

⁴⁶ *Stöd till planerad utgivning av litteratur*, Kulturrådets hemsida (www), <http://www.kulturradet.se/sv/bidrag/litteratur/Stod-till-planerad-utgivning/>, hämtat 2011-05-04, 17:47.

⁴⁷ Peter, Almerud, *Ökad titelbredd – En rapport om bokhandeln och distributionsstödet av Peter Almerud*, Rapport från Statens kulturråd 2001:7, ISBN: 91-85603-61-9, sid. 7.

av den summa en titel får i stöd, och innebär att alla huvudbibliotek runt om i Sverige (291 stycken) får ett exemplar av varje titel som beviljas litteraturstöd. Vid mottagande av litteraturstöd för en titel förbinder sig förlaget därför att leverera 291 böcker till ISY Distribution som sköter distributionen av böckerna till biblioteken. För det får förlagen 50 % av F-priset multiplicerat med 291 som ersättning. Att kunna leverera 291 böcker av en titel är alltså ett villkor för att få stöd.⁴⁸

Fördelning och resultat

I delen *Fördelning och resultat* redovisas först fördelningen av Litteraturstödet för vart och ett av åren 2006-2010. Därefter redogörs för de fem stora och de medelstora och små förlagens tilldelning av litteraturstöd. Slutligen presenteras svaren från enkätundersökningen.

Den totala fördelningen av Litteraturstödet 2006-2010

I tabellen nedan presenteras antalet litteraturstödsansökningar, bifall och avslag för dessa under perioden 2006-2010, hur stor procentandel av ansökningarna som bifallits samt den totalt utbetalade summan:

År	Bifall	Avslag	Totalt antal ansökningar	Bifall/ans.	Totalt utbetald summa i kr.
2006	783	979	1762	44 %	36 147 026
2007	819	1021	1840	45 %	37 506 625
2008	906	1123	2029	45 %	41 962 527
2009	726	1082	1808	40 %	35 457 281
2010	625	792	1417	44 %	29 239 960

Sammanställningen visar relativt jämna resultat för samtliga analyserade datagrupper för åren 2006-2009, och en avsevärd avvikelse för året 2010 som har betydligt lägre siffror för såväl totalt antal ansökningar som de beviljade respektive avslagna dito. Mest urskiljer sig siffrorna för den totalt utbetalade summan, där 2010 års utdelning är mycket lägre än för övriga år. Intressant är att 2008 är det enda av de undersökta åren då summan uppgår till de 40 miljoner kronor Kulturrådet annonserar att de årligen betalar ut i litteraturstöd. I e-postkorrespondens med Kulturrådet uppger de att det totalt utbetalade stödet för 2010 inte är 29 utan 34

⁴⁸ *Litteraturstöd*, Kulturrådets hemsida, hämtat 2011-05-04, 15:28.

miljoner⁴⁹, vilket skulle vara mer i linje med exempelvis år 2009 och 2006, men då Kulturrådet annonserar att de utbetalar cirka 40 miljoner kronor årligen ger siffrorna ändå upphov till frågor. Varför betalas inte mer stöd ut? Varför annonserar de att de betalar ut 40 miljoner när det för fyra av de fem undersökta åren inte uppgår till denna summa? Innebär den lägre summan att det egentligen skulle kunna betalas ut Litteraturstöd till fler titlar? Eller finns det inte fler titlar som uppfyller kraven för att beviljas stöd?

Den redovisningsskyldighet som åtföljer en statlig instans borde göra att vi kan utgå ifrån att de ärendeförteckningar vi erhållit är korrekta, och även om det kan skilja i siffrorna beroende på exempelvis återkallade bidrag är det inte rimligt att felmarginalen uppgår till flera miljoner kronor. En förfrågan angående dessa siffror tillsändes Kulturrådet och de svarade att vi erhållit fel listor för 2010.⁵⁰ När de nya listorna granskades visade det sig att de trots allt inte var felaktiga – de var sammanställda efter kalenderår, vilket vår indelning följer, och stämmer därmed överens med de data som använts i beräkningarna. Däremot innebär vår kalenderårsindelning att titlar som inkommit under slutet av 2010 men behandlats under 2011 inte räknas med, eftersom dessa inte ingår i de ärendeförteckningar vi haft som underlag. Slutsumman för 2010 går med detta material inte helt att bestämma på grund av detta. Överlappningarna gör därför att slutsumman för 2010 är mindre i våra resultat än vad den slutgiltigt kommer att bli. Det ska dock sägas att även om den totala summan uppgår till de 34 miljoner Kulturrådet menar att 2010 gör är det ändå långt ifrån de utannonserade 40 miljonerna.

År 2008 är utmärkande genom att samtliga siffror där är högre än för de omkringliggande åren. Det totala antalet ansökningar var omkring tio procent högre, vilket vid en begränsad stödpott, som Litteraturstödet har, naturligt borde generera högre siffror för avslag än övriga år eftersom det inte kan betalas ut mer pengar bara för att det inkommit fler ansökningar. Analysen av förteckningarna ger vid hand att antalet avslag är högre, vilket överrensstämmer med tankegången ovan, men resultaten visar att också antalet bifall, andelen bifall och den totalt utbetalade summan är högre än för omkringliggande år. 2008 är således ett exceptionellt år på flera sätt.

En annan utmärkande siffra är den för andelen bifallna ansökningar år 2009: 40 %, att jämföra med övriga års 44-45 %. Detta kan förklaras med att antalet ansökningar minskade 2009 jämfört med 2008. I Kulturrådets årsredovisning för 2009 står följande:

---

⁴⁹ SV: *Flera frågor*, Kulturrådet, maria.agren@kulturradet.se, (e-post). E-postsvar från Kulturrådet, mottaget 2011-05-17, 17:11.

⁵⁰ VB: SV: *Flera frågor*, Kulturrådet, maria.agren@kulturradet.se, (e-post). E-postsvar från Kulturrådet, mottaget 2011-05-24, 09:55.

Den nya upplagegränsen har inneburit att en viss andel av utgivningen automatiskt uteslutits från att söka stöd 2009. Detta tillsammans med att ansökningarna om litteraturstöd generellt minskat något jämfört med föregående år har inneburit att bidragsmedlen för Litteraturstödet under 2009 har kunnat hållas inom budget till skillnad från 2008, vilket var en av anledningarna till att Kulturrådet beslutade att se över formerna och praxis för stödet.⁵¹

Detta kan vara en anledning till att det totala antalet ansökningar också minskade år 2010, från 2029 stycken år 2008 till 1417 år 2010, vilket även Kulturrådet konstaterar i sin årsredovisning.⁵² År 2010 kommer andelen bifall åter upp till 44 %, alltså samma nivå som åren innan upplagegränsen infördes, vilket möjligen kan innebära att förlagen anpassat sina ansökningar efter de nya villkoren och inte skickar in ansökningar för titlar som ändå ligger utanför dessa.

Fördelningen av litteraturstöd till stora förlag

Som representanter för kategorin stora förlag har följande valts ut för granskning: *Albert Bonniers Förlag*, *Norstedts*, *Alfabeta Bokförlag*, *Leopard Förlag* och *Brombergs Bokförlag*. Dessa har placerats i storleksordning efter omsättning, såsom de presenterades i den sammanställning som *Svensk Bokhandel* publicerade 2010. Nedan presenteras antalet bifall respektive avslag på förlagens litteraturstödsansökningar, totalt utbetalt litteraturstöd, andelen beviljade ansökningar i procent samt storleken på respektive förlags utgivning för åren 2006-2010:

År 2006 – 36 147 026 kr

Förlag	Bifall	Summa bifall	Avslag	Andel beviljade	% / tot. summa
Bonniers	59	2 746 831*	26	69 %	7,60 %
Norstedts	38	2 188 456	18	68 %	6,05 %
Alfabeta	42	2 056 257	23	66 %	5,69 %
Leopard	7	268 352	12	37 %	0,74 %
Brombergs	4	204 715	8	33 %	0,57 %

* En beviljad ansökan utan redovisad summa.

⁵¹ Kulturrådets årsredovisning 2009, Kulturrådets hemsida (pdf), http://www.kulturradet.se/Documents/Om%20Kultur%C3%A5det/%C3%85rsredovisningar/Kulturradets_arsredovisning_2009.pdf, hämtat 2011-05-11, 12:18.

⁵² Årsredovisning 2010, Kulturrådets hemsida (pdf), http://www.kulturradet.se/Documents/publikationer/2011/arsredovisning_2010.pdf, sid. 25, hämtat 2011-05-17, 21:32.

Tabellen för år 2006 visar att de tre största förlagen, *Bonniers*, *Norstedts* och *Alfabeta*, klart skiljer sig från *Leopard* och *Brombergs* för samtliga undersökta datagrupper.

År 2007 – 37 506 625 kr

Förlag	Bifall	Summa bifall	Avslag	Andel beviljade	Andel / tot. Summa
Bonniers	51	2 619 841	30	63 %	6,99 %
Norstedts	40	2 063 856	26	61 %	5,50 %
Alfabeta	37	1 627 006	18	67 %	4,34 %
Leopard	8	427 317	9	47 %	1,14 %
Brombergs	13	673 634	2	87 %	1,80 %

För år 2007 syns stora förändringar för *Leopard* och *Brombergs* som fått dubbelt respektive tre gånger så mycket i utbetalt litteraturstöd än året innan. Båda förlagens andel bifall har ökat, *Brombergs* från 33 % till 87 %. För de tre största förlagen råder inga större skillnader, förutom att *Alfabetas* siffror gått ned något, dock inte andelen beviljade ansökningar.

År 2008 – 41 962 527 kr

Förlag	Bifall	Summa bifall	Avslag	Andel beviljade	Andel / tot. Summa
Bonniers	69	3 003 903	34	67 %	7,16 %
Norstedts	40	2 156 586	28	59 %	5,14 %
Alfabeta	30	1 526 921	26	54 %	3,64 %
Leopard	11	563 428	7	61 %	1,34 %
Brombergs	10	531 192	12	45 %	1,27 %

År 2008 kan sägas vara ett rekordår i flera avseenden. Den totala summan i utdelat litteraturstöd översteg betydligt de 40 miljoner som Kulturrådet annonserar att de betalar ut varje år. Siffrorna för inkomna och beviljade ansökningar var också ovanligt höga. Detta märks av, även om det inte är avsevärda skillnader för de enskilda förlagen. Exempelvis når *Bonniers* sin toppnotering vad gäller antalet bifall och den totala summa de erhållit i bidrag. Om man räknar ihop de stora förlagens sammantagna antal bifall når också de den högsta siffran för de undersökta åren under 2008, nämligen 160, att jämföra med 150 år 2006 och 149 år 2007.

År 2009 – 35 457 281 kr

Förlag	Bifall	Summa bifall	Avslag	Andel beviljade	Andel / tot. Summa
Bonniers	58	2 881 114	32	64 %	8,13 %
Norstedts	23	1 228 436	18	56 %	3,46 %
Alfabeta	20	966 665	36	36 %	2,73 %
Leopard	14	706 991	4	78 %	1,99 %
Brombergs	9	343 142	8	53 %	0,97 %

Det svaga året 2009 avspeglas främst i siffrorna för *Norstedts* och *Alfabeta*. Som exempel kan nämnas *Alfabetas* andel beviljade ansökningar där andelen för åren 2006, 2007 och 2010 ligger på 66-67 %, år 2008 på hamnar den på 54 % och för 2009 uppgår den endast till 36 %.

Sammantaget har de stora förlagen erhållit stöd för 124 titlar under detta år, vilket är en stor skillnad mot året innan då 160 ansökningar beviljades.

År 2010 – 29 239 960 kr

Förlag	Bifall	Summa bifall	Avslag	Andel beviljade	Andel / tot. Summa
Bonniers	35	1 810 045	27	57 %	6,19 %
Norstedts	28	1 506 474	20	58 %	5,15 %
Alfabeta	18	897 329	9	67 %	3,07 %
Leopard	14	467 135*	7	67 %	1,60 %
Brombergs	4	214 408	5	44 %	0,73 %

* En beviljad ansökan utan redovisad summa.

En drastisk förändring märks för det totala antalet bifallna ansökningar för samtliga av de undersökta stora förlagen: rekordlåga 99. Det finns stora skillnader i flera av datagrupperna. Som exempel kan nämnas att *Bonniers* sökt för flera tiotal färre titlar och erhållit ungefär en miljon kronor mindre i utbetalt stöd än brukligt, och att *Brombergs* sökt för betydligt färre titlar. Detta kan vara ett resultat av den tidigare nämnda regeln om upplagegräns.

Fördelningen av litteraturstöd till små och medelstora förlag

Representanter för kategorin små och medelstora förlag är: *Tranan*, *ellerströms förlag*, *Roos & Tegnér*, *Råmus*, *Vertigo* och *Karneval*, vilka alla deltagit i enkätundersökningen. Även

Kakao förlag besvarade enkäten, men då de inte ansöker om litteraturstöd har de helt utelämnats från sammanställningen. Här ges först en sammanfattning av dessa förlag för att ge en bild av deras respektive storlek (vilken kategori de uppgav i enkäten att de anser sig tillhöra), position och utgivning. Därefter presenteras antalet bifall och avslag för respektive förlags litteraturstödsansökningar, totalt utbetalt litteraturstöd, andelen beviljade ansökningar i procent samt storleken på respektive förlags utgivning för åren 2006-2010, vilket sammanställts efter Kulturrådets ärendeförteckningar.

Bokförlaget Tranan gav ut sin första bok 1992 och har sedan dess producerat ett tjugotal titlar årligen. Förlaget är beläget i Stockholm och skriver på sin hemsida att de är specialiserade ”på översatt skönlitteratur från Afrika, Asien, Latinamerika och andra språkområden som ofta försummas på den svenska bokmarknaden”. Därtill har de vinjetten *Trasten*, under vilken de ger ut barn- och ungdomslitteratur.⁵³ *Bokförlaget Tranan* anser sig vara ett litet förlag.

Ellerströms förlag grundades i Lund 1983 och har från starten ägnat sig åt ”en genomtänkt utgivning av kvalitetslitteratur inom flera genrer, dock med tydlig betoning på poesi, både svensk och översatt”. En relativt stor del av de omkring 20 titlar *ellerströms* ger ut varje år ingår i serier för exempelvis nederländsk poesi, Vilhelm Ekelunds författarskap, essäer i skilda ämnen samt oförutsägbara och utmanande texter.⁵⁴ *Ellerströms förlag* anser sig vara ett medelstort förlag.

Vertigo förlag startade 1993 i Stockholm. De ger ut erotisk litteratur, skräckklassiker, politisk teori och gastkramande poesi och ger årligen ut omkring tio titlar.⁵⁵ *Vertigo förlag* anser sig vara ett litet förlag.

Karneval förlag finns i Bromma och gav ut sina första böcker våren 2006. De ger främst ut fackböcker – samhällsdebatt, reportage, historia, psykologi, klassiker med mera – men även skönlitteratur och barnböcker, och vill ge ut böcker som utmanar invanda tankemönster och ger nya, mer förnuftiga och mänskliga perspektiv. Hittills har ett sextiotals böcker utkommit på förlaget.⁵⁶ *Karneval förlag* anser sig vara ett litet förlag.

Roos & Tegnér AB grundades i Malmö 2006. Fokus i utgivningen ligger på facklitteratur men det händer också att de ger ut skönlitteratur. Humor är ett ledord för förlaget, som vill att deras böcker ”ska inspirera, utveckla eller roa, gärna alltihop”. Förlaget har en uttalad

---

⁵³ Bokförlaget Tranan, (www), <http://tranan.nu/tranan/>, hämtat 2011-04-29, 11:17.

⁵⁴ Ellerströms förlag, (www), <http://www.ellerstroms.se/about>, hämtat 2011-04-29, 11:28.

⁵⁵ Vertigo Förlag, (www), <http://www.vertigo.se/index.php?id=18>, hämtat 2011-04-29, 11:38.

⁵⁶ Karneval förlag, (www), <http://www.karnevalforlag.se/om-karneval>, hämtat 2011-04-29, 11:46.

satsning på marknadsföring och försäljning.⁵⁷ *Roos & Tegnér* anser sig vara ett litet/mellanstort förlag.

Rámus finns i Malmö och har sedan starten, någon gång omkring 2005, givit ut ett trettiotal böcker.⁵⁸ *Rámus* anser sig vara ett litet förlag.

Tranan, *ellerströms*, *Vertigo* och *Karneval* uppger i enkätundersökningen att de har ansökt om litteraturstöd för samtliga titlar ur sin utgivning. Men ibland går inte siffrorna jämt ut. Exempelvis kan antalet bifall och avslag ibland överstiga ett förlags totala årsutgivning. Det kan i vissa fall förklaras med att Litteraturstödet kan sökas i upp till sex månader efter utgivning, vilket gör att utgivning och ansökan av en titel kan infalla olika år. Men det kan också vara så att delar av utgivningen består av sådan litteratur som inte är aktuell för litteraturstöd, exempelvis ljudböcker, nyutgivning av äldre titlar eller liknande.

År 2006 – 36 147 026 kr

Förlag	Bifall	Summa bifall	Avslag	Antal bevilj. /antal ans.	Utgivna titlar	Andel / tot. summa
Tranan	17	798 456	6	74 %	18	2,21 %
Ellerströms	18	688 694	7	72 %	25	1,91 %
Roos & Tegnér	-	-	-	-	2	-
Rámus	2	124 884	-	100 %	3	0,35 %
Vertigo	3	87 336	7	30 %	10	0,24 %
Karneval	3	145 330	5	38 %	8	0,40 %

De små och medelstora förlagen skiljer sig kraftigt åt i alla de undersökta datagrupperna. Detta beror troligen på storleken på utgivningen, men kan också ha att göra med respektive förlags nisch eller vinkling på utgivningen. Ett större antal bifall genererar – ur ett helhetsperspektiv – en högre summa utbetalt litteraturstöd, men detta förhållande gäller inte på en mer närstudierande nivå. *Rámus* fick med sina 2 bifall en högre utbetald summa än vad *Vertigo* fick för 3 bifall, liksom *Tranan* fick en högre summa för sina 17 bifall än vad *ellerströms* fick för 18. Den enskilda utbetalda summan bestäms som nämnt ovan på bokens kvalitet, innehåll, upplagestorlek och sidantal och därför har själva titlarnas egenskaper och utformning större inverkan på den totala summan än vad antalet bifallna titlar har.

⁵⁷ Roos & Tegnér AB, (www), <http://www.roostegner.se/gallery.asp?id=60&type=0>, hämtat 2011-04-29, 11:54.

⁵⁸ *Rámus* förlag, (www), http://ramus.nu/?page_id=12, hämtat 2011-04-29, 12:07.

Uppstickande är *Rámus*, som sökt litteraturstöd för 2 titlar och fått båda sina ansökningar beviljade, vilket ger 100 % beviljade ansökningar. *Roos & Tegnér* har inte sökt för någon titel under 2006.

År 2007 – 37 506 625 kr

Förlag	Bifall	Summa bifall	Avslag	Antal bevilj. /antal ans.	Utgivna titlar	Andel / tot. Summa
Tranan	14	616 091	5	74 %	22	1,64 %
Ellerströms	17	707 297	6	74 %	23	1,89 %
Roos & Tegnér	-	-	1	0 %	4	0 %
Rámus	2	76 662	-	100 %	3	0,20 %
Vertigo	6	236 298	6	50 %	12	0,63 %
Karneval	7	359 727	5	58 %	12	0,96 %

Jämfört med år 2006 visar *ellerströms* och *Rámus* förlag upp tämligen liknande siffror. *Ellerströms* har givit ut, sökt för och fått bifall för nästan precis lika många titlar som året innan, och precis som för år 2006 har *Rámus* förlag ansökt om och erhållit litteraturstöd för 2 titlar. *Roos & Tegnér* ökade sin utgivning från 2 till 4 titlar, och sökte för en av dessa. Ansökningen gav dock ingen utdelning. För både *Vertigo* och *Karneval* ökade utgivningen, antalet beviljade ansökningar, det totalt utbetalda Litteraturstödet och andelen beviljade ansökningar i procent. Däremot skiljer sig antalet avslag inte nämnvärt från år 2006. *Tranan* är det enda förlag som visar sjunkande siffror i litteraturstöd trots att deras utgivning ökade något.

År 2008 – 41 962 527 kr

Förlag	Bifall	Summa bifall	Avslag	Antal bevilj. /antal ans.	Utgivna titlar	Andel / tot. Summa
Tranan	19	825 601	1	95 %	21	1,97 %
Ellerströms	16	677 811	8	67 %	25	1,62 %
Roos & Tegnér	1	112 960	3	25 %	6	0,27 %
Rámus	5	281 095	-	100 %	5	0,67 %
Vertigo	2	88 010	4	33 %	6	0,21 %
Karneval	5	294 695	5	50 %	14	0,70 %

Detta år var det totala antalet litteraturstödsansökningar det högsta av de år denna undersökning behandlar, likaså summan för totalt utbetalt litteraturstöd och antalet beviljade ansökningar. Trots det märks generellt sett inga djupa spår av det i sammanställningen av de små och medelstora förlagens siffror, som det gjorde för de stora förlagen, där till exempel *Bonniers* nådde sin högsta erhållna summa under de undersökta åren. Ingen skillnad märks heller i det totala antalet beviljade ansökningar för dessa sex förlag i jämförelse med åren innan: 48 stycken jämfört med 33 stycken för år 2006 och 46 för år 2007. Den skillnad som visar sig från 2006 till 2007 kan härledas till att både *Vertigo* och *Karneval* ökade sin utgivning. Den största skillnaden jämfört med föregående år är att *Roos & Tegnér* sökt för 4 av sina 6 utgivna titlar, och att de av dessa erhöll stöd för en. Återigen beviljades 100 % av *Rámus* ansökningar, med den skillnaden att de för 2008 var 5 till antalet, att jämföra med 2 titlar för 2006 och 2007.

Förlagen som fick mer stöd än året innan var *Roos & Tegnér*, *Rámus* och *Tranan*. De tre andra fick i stället minskat antal bifall och minskad summa i stöd.

År 2009 – 35 457 281 kr

Förlag	Bifall	Summa bifall	Avslag	Antal bevilj. /antal ans.	Utgivna titlar	Andel / tot. summa
Tranan	19	897 254	7	73 %	22	2,53 %
Ellerströms	14	636 321	6	70 %	14	1,79 %
Roos & Tegnér	-	-	1	0 %	9	0 %
Rámus	3	169 253	3	50 %	6	0,48 %
Vertigo	3	117 547	4	43 %	7	0,33 %
Karneval	5	258 228	4	56 %	10	0,73 %

Anmärkningsvärt är siffrorna för *Tranan* och *ellerströms* förlag, där antalet bifall plus antalet avslag överstiger deras utgivning för samma år. Det skulle som tidigare nämnts kunna förklaras med det att Litteraturstödet kan sökas upp till sex månader efter utgivningsdatum, men då siffrorna för 2008 endast påvisar *en* titels differens mellan utgivning och antalet ansökningar står svaret inte att finna på det sättet. Återstår att uppgifterna från förlagen och uppgifterna från Kulturrådet inte stämmer överens.

2010 – 29 239 960 kr

Förlag	Bifall	Summa bifall	Avslag	Antal bevilj. /antal ans.	Utgivna titlar	Andel / tot. summa
Tranan	19	961 338*	3	86 %	26	3,29 %
Ellerströms	12	510 876	5	71 %	23	1,75 %
Roos & Tegnér	1	40 172	1	50 %	13	0,14 %
Rámus	4	164 748	2	67 %	6	0,56 %
Vertigo	3	138 298	3	50 %	8	0,47 %
Karneval	8	389 222	6	57 %	15	1,33 %

* En beviljad ansökan utan redovisad summa.

Samtliga förlag når högre summa i utbetalt stöd för 2010 förutom *Rámus* som hamnar något lägre trots 4 bifall (mot 3 för år 2009), och *ellerströms* som fick en lägre summa men låg på ungefär samma beviljningsgrad. *Roos & Tegnér* får detta år en av två ansökningar beviljad. Överlag syns en ökning i förlagens totala årsutgivning.

Sammanställningarna visar att de små och medelstora förlagen har en hög frekvens av ansökningar under 2006 till 2010. De i undersökningen som konsekvent söker litteraturstöd för samtliga titlar ur sin utgivning är *Tranan*, *ellerströms*, *Rámus*, *Vertigo* och *Karneval*. *Roos & Tegnér* skiljer sig på så sätt att de ansöker för en mindre del av sin utgivning och *Kakao*, som nämnts tidigare, på så sätt att de inte söker alls.

Jämförelser av tabellresultat

Genom dessa sammanställningar kan de fem stora och de sex medelstora och små förlagen jämföras under åren 2006 till 2010. I den totala fördelningen av Litteraturstödet utgjorde år 2008 ett rekordår på så sätt att den totalt utbetalda summan var betydligt högre än övriga år i undersökningen. Det höga antalet ansökningar verkar ha resulterat i ett högt antal bifall och summan för Litteraturstödet uppsteg till nästan 42 miljoner kronor, att jämföra med 37,5 miljoner kronor året innan och 35,5 miljoner kronor året efter. Hos de stora förlagen märks denna pik till exempel genom att *Bonniers* får sin högsta summa utbetalt litteraturstöd för de undersökta åren. I övrigt märks generellt höga siffror men inte så att de är anmärkningsvärda. För de medelstora och små förlagen har betydligt större skillnader mellan respektive år visat sig, både när det gäller andelen beviljade ansökningar och den totalt utbetalda summan. En sak som påverkar dessa siffror är att utgivningen är annorlunda; ett litet eller medelstort förlag

kan ha svårare att hålla samma kontinuerliga utgivning som stora förlag och därför märks antagligen mindre förändringar tydligare. Det syns också i tabellerna för de små och medelstora förlagen där variationerna i antalet titlar i de olika kolumnerna kan se små ut men ge större utslag i beräkningarna av andelar och procent. Till exempel *Rámus* som år 2008 får stöd för fem titlar utav fem ansökningar vilket ger 100 % i beviljningsgrad, medan de året därpå får stöd till tre av sex titlar, vilket ger en beviljningsgrad på 50 %. Dessa stora skillnader syns inte i tabellerna för de stora förlagen då deras ansökningar är så många fler till antalet och enstaka titlar därför inte ger lika stort utslag vid beräkningar i andel och procent, även om antalet ansökningar skiftar betydligt mer för dessa.

Överlag kan sägas att ju större utgivning, desto mer stabil beviljningsgrad. För de undersökta åren ligger de två största förlagen på jämnast nivå: *Bonniers* mellan 57 % och 69 %, *Norstedts* mellan 56 % och 68 %. *Alfabeta* ligger också på en stabil nivå, med ett undantag för 2009 då beviljningsgraden var 36 %, för övriga år skiftar det mellan 54 % och 67 %. Detta att jämföra med de små och medelstora förlagen vars beviljningsgrad kan skifta betydligt mycket mer trots små skillnader i antal titlar. Exempelvis skiftar *Rámus* mellan 50 % och 100 % och *Roos & Tegnér* mellan 0 % och 50 %. För att förtydliga kan nämnas att *Rámus* ansökt om stöd för 2-6 titlar och *Roos & Tegnér* för 0-4 titlar under de år som ingår i denna undersökning.

Resultat enkät

Här presenteras enkätens frågor och i samband med dem redovisas resultaten av enkätundersökningen. Svaren som givits i enkäten kommer från *Tranan*, *ellerströms förlag*, *Rámus*, *Vertigo*, *Karneval*, *Roos & Tegnér* och *Kakao*, men presenteras här anonymt.

Enkätens första fråga löd: Ansöker ert förlag om litteraturstöd? På denna svarade sex av sju förlag att de gör det. På den andra frågan, hur stor andel av förlagets titlar som det söks litteraturstöd för, svarade fem förlag att de söker stöd för samtliga titlar i sin utgivning. Av de två övriga förlagen söker ett för cirka trettio procent av sin utgivning medan det andra inte söker alls. Detta beror till stor del på dessa förlags inriktning på utgivningen, många gånger inte är förenlig med de kriterier för litteraturstöd som Kulturrådet satt upp.

Den tredje frågan efterlyste svar på vilken betydelse Litteraturstödet har för respektive förlag och där återspeglar svaren resultaten från de två föregående frågorna. Det förlag som inte alls söker litteraturstöd anser helt naturligt att stödet inte har någon betydelse för förlaget. Förlaget som söker för trettio procent av sin utgivning svarar att "Det har givetvis betydelse

så tillvida att alla ekonomiska tillskott är välkomna för ett förlag av vår storlek. Det är dock ingenting man kan 'räkna med' i sin planering och budgetering. Snarare en bonus som gör att mer pengar kan avsättas till marknadsföring, olika aktiviteter etc". Fem förlag svarar att Litteraturstödet har ganska stor, stor eller mycket stor betydelse. "För vissa titlar en direkt förutsättning" och "Mycket stor för att inte säga avgörande betydelse" lyder två av kommentarerna. Ett förlag skriver att: "Det gör att vi kan ge ut smala, osäkra titlar. Sådant som är av litteraturvetenskapligt värde, men osäkert om det kommer att gå runt. När vi får litteraturstöd för en sådan titel vågar vi ge ut liknande 'svår' litteratur igen". En annan informant menar att "Såväl distributionen som ekonomin påverkas". Denna utsaga stämmer med den teoretiska utgångspunkten att de yttre fenomenen hela tiden samspelar och påverkar de inre fälten. Detta visar sig genom att ett ekonomiskt tillskott ger större möjlighet för ett förlag att kunna sprida en viss titel vilket i sin tur ger ökade odds för en mer omfattande reception och därmed ökade överlevnadschanser.

På frågan kring förlagens allmänna uppfattning om Litteraturstödet ges fortfarande skiftande svar som överensstämmer med i hur stor utsträckning förlagen söker litteraturstöd, men det råder en mer enig hållning till betydelsen av stödet som helhet för bokmarknaden. Ett förlag menar att det är en nödvändighet för att kunna behålla en varierad utgivning av svensk och översatt litteratur – precis den typ av litteratur som stödet är till för att gynna. Andra åsikter är: "Absolut befogat, dock berör det inte oss", "Det är oerhört viktigt för att få [sic!] utgivningslinje, genomgående kvalitetslitteratur, ofta med små möjligheter att bära sig själv genom försäljning" och att det "möjliggör en spridning vi inte kan uppnå utan dess hjälp".

Även om förlagen inte kan förlita sig på att samtliga ansökningar beviljas, bidrar det samlade stödet ändå för många till ett utrymme i budgeten vilken möjliggör att en fortsatt kvalitetsutgivning kan upprätthållas, även om den kommersiella framgången uteblir. Ett förlag uttrycker att "det hjälper oss att våga satsa på försäljningsmässigt osäkra titlar. Dock kan det ibland vara lite oberäknerligt [sic!] vilka titlar som får stöd". Med det inte sagt att Litteraturstödet omfattning i nuläget är helt tillfredsställande, denna åsikt förmedlades av ett förlag som menade att stödet: "Funkar i huvudsak mycket bra. Men det borde tillföras väsentligt mer pengar".

Det uttrycks också en åsikt om hur kriterierna efterlevs och hur tilldelningen av stödet sker: "beslutsunderlaget känns lite godtyckligt. (Citerat från Kulturrådet: 'För att beviljas stöd krävs att boken är av god kvalitet såväl tekniskt som redaktionellt') Dessutom ges ingen förklaring då man får avslag". Just detta om hur kriterierna efterlevs återspeglas i svaren på frågan om Litteraturstödet är en parameter i utgivningsbeslutet hos respektive förlag,

så tillvida att utsikten att erhålla litteraturstöd är en avgörande faktor för om boken kommer att ges ut eller ej. Där svarar inget av förlagen att det är totalt avgörande vilket är förstäligt eftersom det är ett efterhandsstöd – ingen titel är garanterad att erhålla stöd. Det märks dock att frågan inte är lätt att besvara med ett enkelt ja eller nej. Bland annat tillägger ett av de tre förlag som inte ser Litteraturstödet som en parameter i utgivningsbeslutet att ”möjligen har tankar insocialiserats genom verksamhet”. De två andra förlagen som svarat nej är de med en utgivning som till stor del faller utanför den litteratur som Litteraturstödet är avsett för. Bland de förlag som svarat ja ser resonemangen lite olika ut. Ett förlag menar att det är avgörande för en ”viss typ av översättningar”, ett annat skriver att ”det händer att vi inte ger ut en bok om vi från början vet att boken inte har någon möjlighet att få stöd”. Osäkerheten på om en titel kommer beviljas stöd eller ej är framträdande i svaren:

Vi kan inte vara säkra på att Litteraturstödet kommer att falla ut, men det är alltid vår utgångspunkt att det ska göra det. Kommer flera avslag på rad blir det tungt för förlaget. I den mån Litteraturstödet är en parameter vid utgivningsbeslut så handlar det om en medvetenhet om att det kan vara kärvare att få ett bifall för litteratur som närmar sig populärlitteraturen. En paradox stundtals, att det kan vara ett orosmoment att ge ut en mer lättillgänglig bok med ett bredare tilltal (eftersom det inte alls är givet att denna säljer bättre än den smala boken).

Ett annat förlag svarar såhär:

Nja... (ursäkta det tveksamma svaret). Vi ger ut titlar som vi anser vara viktiga, litterärt och politiskt. Det är den avgöranden faktorn i utgivningsbeslutet. Men det är klart att det i längden blir svårt att överleva på den premissen som förlag, så man kan säga att stödet hjälper oss att våga riskera att en budget inte går ihop.

Det framhölls på punkten *Övrigt* att lättheten i att ansöka om litteraturstöd är en viktig poäng. Ett av de frekvent sökande förlagen skriver där att ”det är lätt att söka, det tar inte mer än ett par minuter att få iväg en ansökan. Att jämföra med många andra ansökningar, som kan ta många arbetstimmar i anspråk och vara administrativt krävande för ett litet förlag”.

Sammanfattningsvis kan för enkätundersökningen sägas att Litteraturstödet är ett väl känt och utnyttjat stöd bland de förlag som svarade. Det framkommer flera kritiska synpunkter mot Litteraturstödet i enkätsvaren. Bland annat anses det att mer pengar borde tillföras och att bedömningskriterierna är luddiga. Också osäkerheten att inte kunna få veta om stöd ges innan

utgivning verkar vara ett problem. Men det förmedlas också en mening som lyfter fram att Litteraturstödet faktiskt bidrar till utgivning av smala och försäljningsmässigt osäkra titlar. Denna mening ihop med ansökningsgraden vittnar om att stödet verkligen är en faktor som påverkar förlagen och deras produktion, det vill säga *Bokens existens i samhället*.

Diskussion

Inledningsvis diskuteras och teoretiseras kring de resultat som granskningen av Kulturrådets ärendeförteckningar givit vad gäller totalt litteraturstöd, fördelningen av stöd till stora förlag samt fördelningen av stöd till små och medelstora förlag för åren 2006-2010. Därefter följer en diskussion av enkätundersökningens resultat, som också den knyter an till teorin.

Syftet var att se om den konkurrensproblematik som finns på bokmarknaden i Sverige avspeglas i fördelningen av Litteraturstödet genom att granska hur Litteraturstödet fördelas mellan stora respektive medelstora och små förlag åren 2006-2010. Därtill ställdes frågeställningarna *Återspeglas förlagens ställning på Sveriges bokmarknad i fördelningen av Kulturrådets litteraturstöd?* samt *Vilken relevans har frågan om konkurrensproblematiken på bokmarknaden när den nya litteraturutredningen ser över Litteraturstödet och dess funktion?* För att uppfylla syftet och besvara frågeställningarna har både en kvantitativ och en kvalitativ undersökning gjorts. Den kvantitativa delen avser fördelningen av litteraturstöd under åren 2006-2010. Avsikten var att uppmärksamma enskilda förlags mönster och tendenser i deras förhållande till Litteraturstödet. För att kunna relatera de individuella siffrorna granskades också Litteraturstödet i sin helhet för respektive år. Siffrorna har tagits fram genom bearbetning av data ur Kulturrådets ärendeförteckningar för fem stora förlag samt sex små och medelstora förlag. Den kvalitativa delen består av en enkätundersökning och syftar till att belysa små och medelstora förlags syn på Litteraturstödet, vilken kan vara påverkad av deras position på bokmarknaden. Enkäten har besvarats av förlag som är hemmahörande i olika städer i Sverige och har olika antal år i branschen, olika nischer samt olika antal medarbetare. Vidare har enkäten besvarats av förlag som frekvent söker Litteraturstöd, förlag som inte söker samt förlag som söker någon gång ibland. Representationen kan därför anses vara hög.

Tillsammans ger delarna en god fingervisning om hur Litteraturstödet portioneras ut samt hur det påverkar framförallt de små och medelstora förlagen, som oftast inte har samma ekonomiska och systemtekniska möjligheter till distribution som de stora förlagen har.

Genom dessa båda undersökningsdelar har flera iakttagelser gjorts med modellen *Bokens existens i samhället* som bakgrund. Dessa iakttagelser har synliggjort hur verkligheten för förlag på Sveriges bokmarknad kan te sig. Att boken präglas av det samhälle den skapas i samt av dess tillblivande och väg genom förlagen är tydlig. Det lämpar sig därför bra att tolka och diskutera resultaten av både den kvalitativa och den kvantitativa undersökningen med utgångspunkt i modellen *Bokens existens i samhället* för att ge perspektiv till dessa. Resultaten av den kvalitativa delen avser att lyfta fram hur de politiska beslut som ligger bakom Litteraturstödet påverkar förlag och deras respektive utgivning. Resultaten av den kvantitativa kan ge en anvisning om vilket genomslag Litteraturstödet får på bokmarknaden. Tillsammans ger de möjligheten att diskutera hur Litteraturstödet interagerar med de övriga krafterna i modellen.

Då Litteraturstödet är ett statligt stöd diskuteras det utifrån att redan genom sin direkta existens är ett politiskt fenomen, och då kommersiella krafter i hög grad påverkar bokmarknaden och eftersom Litteraturstödet är ett ekonomiskt tillskott står politiska och kommersiella fenomen i direkt relation till varandra. En annorlunda fördelning av Litteraturstöd och Distributionsstöd skulle kunna omfördela dessa krafter så att de istället samverkar på ett sätt som balanserar maktfördelningen och konkurrensproblematiken. Det är i alla fall vad aktörerna som opererar i de inre fälten anser. I Kulturrådets budgetunderlag för 2010-2012⁵⁹ står att:

Stödet till utgivning av litteratur är konstruerat för att ge goda möjligheter för ett litet språkområde som Sveriges att ha en bredd och kvalitet i utgivningen. Eftersom stödet söks i efterhand för redan utgiven litteratur är stödets verkan indirekt och generell. Att stödet till sin konstruktion är konkurrensneutralt i förhållande till utgivande förlag bidrar till måloppfyllelsen. Att kräva av kulturproducerande verksamheter att de ska uppvisa förlust, vilket regelverket för kulturtidskrifter stipulerar, är olyckligt ur en rad aspekter. Däremot finns det skäl att se hur ett stöd till litteratur skulle kunna konstrueras där hänsyn tas till den kommersiella potentialen i respektive titel. Ett första steg, som Kulturrådet efter samråd med företrädare för bokbranschen genomför redan 2009, är att inte prioritera stöd till titlar som trycks i en förstaupplaga av sådan omfattning att den kan förutsättas ge tillräckliga intäkter för utgivaren.

---

⁵⁹ *Budgetunderlag 2010-2012*, Kulturrådets skriftserie 2009:3, Stockholm 2009, (pdf) http://www.kulturradet.se/Documents/publikationer/2009/budgetunderlag_2010_2012.pdf, hämtat 2011-05-17, 16:45, sid. 15.

Vidare påpekas i budgetunderlaget att:

En central fråga är att analysera på vilket sätt kulturtidskrifts- och litteraturutgivning av hög kvalitet men med svag kommersiell potential kan ges bättre möjligheter att nå ut till läsarna. Detta är av stor betydelse för såväl utvecklingen inom konstområdet som det fria åsiktsutbytet och den offentliga debatten.

När Kulturrådet själva har sagt detta, varför tar då inte regeringen hänsyn till det i direktiven för den nya Litteraturutredningen? Att kräva en förlustverksamhet för att stöd ska komma ifråga är ett problematiskt villkor, men sådan är verkligheten för kulturtidskrifterna. Kulturrådet uttrycker tydligt att detta inte är ett önskvärt scenario för Litteraturstödet, men menar att det finns skäl att undersöka hur ett litteraturstöd skulle kunna utformas på så sätt att hänsyn tas till den kommersiella kapaciteten för respektive titel. Tillsammans med Kulturrådets utsaga om att Litteraturstödet verkan är indirekt och generell till följd av att det är ett efterhandsstöd utkristalliserar sig en annan potentiell lösning. Eftersom det är ett klart påvisat faktum att det finns en tydlig skillnad mellan stora respektive små och medelstora förlag och deras positioner på bokmarknaden samt deras möjligheter till att sprida sin utgivning finns det anledning att genomföra en utredning på detta område, det vill säga distributionen. Ihop med att Litteraturstödet och dess fördelning i hög grad och under lång tid omdiskuterats förstärks skälen till att se över stödets funktion. Lars Schmidt skriver i en artikel i *Svensk Bokhandel* att: ”De tio förlagen i De Oberoende vill att Förläggareföreningen ställer sig bakom ett krav på en granskning av maktkoncentrationen i bokbranschen. Om föreningen inte enas om kravet riskerar den att splittras.”⁶⁰ Det är verkligen tydliga åsikter De Oberoende uttrycker vilket också pekar på angelägenheten i frågan.

Den kvantitativa granskningen visade att det är de stora förlagen, främst *Bonniers*, *Norstedts* och *Alfabeta* som får störst del av Litteraturstödet och också söker för flest antal titlar. Samtidigt har de störst antal avslag. Detta kan vara en följd av att de, med sin breda utgivning, inte har den lite snävare nisch som små och medelstora förlag ofta har. Resultaten pekar på att förlag med en uttalad inriktning på kvalitetslitteratur får en större andel av sina ansökningar beviljade, vilket med stor sannolikhet beror på att den sortens utgivning oftare går i linje med Kulturrådets kriterier. De större förlagen ligger dock på en jämnare nivå vad gäller andelen

---

⁶⁰ Lars, Schmidt, ”Oberoende förlag kräver granskning av maktkoncentration”, *Svensk Bokhandel*, 2011-05-06, <http://www.svb.se/nyheter/oberoende-f-rlag-kr-ver-granskning-av-maktkoncentrationen>, hämtat 2011-05-02, 14:34.

beviljade ansökningar, än vad de små och medelstora gör. Som nämnts innan kan detta bland annat bero på att ett mindre antal titlar i utgivningen ger större variationer: att små och medelstora förlag har en mindre utgivning gör att de får större skillnader vid jämförelser i andelar och procent mellan de undersökta åren. Detta förhållande ger också att de utbetalade summorna till de små och medelstora förlagen i vissa fall varierar kraftigt. Det kan ge perspektiv till hur osäkert läget kan vara för de mindre förlagen. Beroende på förlagens, nämligen mellan 44 och 45 %, med undantag för år 2009 då den var 40 %.

Som ovan nämnt kan för de stora förlagen generellt sägas att de allra största förlagen, nämligen *Bonniers*, *Norstedts* och *Alfabeta*, också är de förlag som får högst utbetalt litteraturstöd, även om deras inbördes summor skiftar rejält: till exempel får *Norstedts* dryga 2,1 miljoner år 2008 och året därpå endast 1,2 miljoner. De stora förlagens beviljningsgrad ligger på en stabilare nivå än de små och medelstora förlagen. Detta förhållande kan förklaras med att mindre förlag oftare håller en mer nischad utgivning vilket gör att de förlag som har en utgivning vilken stämmer överens med Litteraturstödets kriterier har en relativt hög beviljningsgrad, medan förlag som har en mer differentierad utgivning har en lägre. De stabila beviljningsgraderna ihop storlek, omsättning och position påverkar alltså de olika samhällsliga fenomenen och krafterna de inre fälten i olika utsträckning.

Ett intressant resultat för det totala Litteraturstödet är att såväl antalet totala bifall som den totalt utbetalda summan var högre år 2008 än omkringliggande år. 2008 är också det enda av de undersökta åren då den totala utbetalda summan uppgår till – och överstiger – den utlovade summan á 40 miljoner kronor som Kulturrådet annonserar att de årligen betalar ut i litteraturstöd. Detta föranledde frågan om huruvida det hade varit möjligt att höja antalet bifall för de andra åren. Andelen bifall av de inkomna ansökningarna ligger dock på en tämligen konstant nivå med en mer omfattande utgivning gör att de stora förlagen får sina positioner ytterligare stärkta gentemot de små och medelstora förlagen. Dessa olika förlagspositioner ger varsin version av modellen *Bokens existens i samhället*. I ett förlag med bred utgivning som tilltalar en stor publik kan den kommersiella biten överväga, men det betyder inte att de andra fenomenen är helt uteslutna eftersom den kommersiella biten i sin tur är påverkad av dessa. Således påverkar alltid samtliga fenomen i samtliga böckers levnadsbanor, men i olika utsträckning och kombinationer.

Bonniers minskade antal ansökningar under 2010 kan sättas i samband med den nyligen införda upplagegränsen eftersom det för år 2010 märks en markant skillnad. Av detta kan slutsatsen dras att begränsningar liknande denna på andra sätt också kan verka för att fördelningen av Litteraturstödet jämnas ut. Eftersom distributionsdelen i bokens omlopp ses

som en av de största svårigheterna för de små och medelstora förlagen skulle begränsningar inom distributionsstödet kunna verka för en ökad spridning av de små och medelstora förlagens titlar bland flera återförsäljare av litteratur. Vid ett eventuellt omfördelat eller utökat distributionsstöd skulle möjligen en bättre balans uppnås om till exempel en minskad F-prisersättning till förlag som når upp till en viss summa i årlig omsättning. Fler tankar kring distributionsstödet följer nedan.

Brombergs, som enligt uppställningen i *Svensk bokhandel* är Sveriges 17:e största förlag, har under flera av de undersökta åren en totalt utbetald summa som kraftigt understiger den som ett par av de små och medelstora förlagen, *Tranan* och *ellerströms*, får.

Angående siffrorna från de små och medelstora förlagen bör sägas att förlagens utgivning inte alltid är att likställa med det faktiska antal titlar de söker stöd för, eftersom utgivningen också kan bestå av exempelvis ljudböcker eller nyutgivning av äldre titlar vilka inte uppfyller kriterierna. Det betyder att andelen beviljade ansökningar för en del förlag förmodligen ligger högre i realiteten än vad som visas i tabellen. Beroende på förlagens typ av utgivning kan detta slå väldigt olika, även om det nog inte har stor påverkan på svaren från uträkningarna.

Det är möjligt att Litteraturutredningen även kunde inkludera en utredning kring vilka instanser som ska få ett gratisexemplar av varje bok som beviljats litteraturstöd. Idag är det enbart bibliotek som får verken, tidigare fick även ett antal bokhandlar dem. Det stöd som tidigare fanns för bokhandeln för att kunna erbjuda sina kunder ett sortiment med stor bredd slopades helt den 1 januari 2010.⁶¹ Finns det anledning att återinföra bokhandlar som mottagare av litteraturstödda titlar?

I rapporten *Bästsäljare och hyllvärmare* från 2002 granskades hur de distributionsstödda titlarna tagits emot på biblioteken: ”Man ser en klar ökning av bibliotekens bestånd av litteraturstödda titlar efter distributionsstödet införande.”⁶² Skillnaden märktes tydligt från år 1998 till år 2000, då distributionsstödet funnits i två år. Men fortfarande, år 2000, saknades många titlar på flera av de undersökta biblioteken, orsakerna till det var flera. Till exempel slarvade förlagen med att skicka ut de böcker som var avsedda till biblioteken, eller skickade ut dem för sent. De kan också bero på att biblioteken, på grund av tidsbrist, väntat med att registrera nyinkomna titlar (tills en låntagare specifikt frågar efter just den).⁶³ Ingen ny undersökning har presenterats kring hur det ser ut idag 2011. Något som skulle kunna vara en

---

⁶¹ Förordning (1985:525) om statligt stöd till bokhandeln, Svensk Författningssamling (SFS), Sveriges Riksdag (www), <http://www.riksdagen.se/webbnav/?nid=3911&bet=1985:525>, hämtat 2011-05-20, 11:37.

⁶² *Bästsäljare och hyllvärmare – Bestånd och utlåning av boktitlar med litteraturstöd 1998-2000*, Rapport från staten Kulturråd 2002:2, <http://www.kulturradet.se/upload/kr/publikationer/2002/bastsaljare.pdf> (pdf), hämtat 2011-04-20, 11:31, sid. 66.

⁶³ *Bästsäljare och hyllvärmare – Bestånd och utlåning av boktitlar med litteraturstöd 1998-2000*, sid. 66.

nyhet i detta fall är om ett slags distributionsstöd tillföll förlaget att använda för att distribuera sina titlar till de försäljningsställen de anser vara intressanta och lämpliga att sprida litteraturen till sin målgrupp.

Den kvalitativa delen, enkätundersökningen, visade att Litteraturstödet är väl känt hos förlagen och att det är ett bidrag som är av stor vikt. Det märktes i både fritextsvar och i hur stor andel av förlagens titlar det söks stöd för. Siffrorna för ansökningarna visar också på att lättheten att ansöka om stöd bidrar till att Litteraturstödet är ett populärt bidrag: ”En viktig poäng med Litteraturstödet är att det är lätt att söka, det tar inte mer än ett par minuter att få iväg en ansökan. Att jämföra med många andra ansökningar, som kan ta många arbetstimmar i anspråk och vara administrativt krävande för ett litet förlag.” Dock märks tydliga skillnader i inställningen till och uppfattningen om den ekonomiska aspekten av Litteraturstödet mellan de små och medelstora förlagen. Medan flera förlag uppger att de är direkt beroende av stödet, och att det blir svårt att få verksamheten att gå runt när de får flera avslag på kort tid, menar ett annat att Litteraturstödet är ett välkommet tillskott i kassan på samma sätt som ”alla ekonomiska tillskott är välkomna för ett förlag av vår storlek. Det är dock ingenting man kan 'räkna med' i sin planering och budgetering. Snarare en bonus som gör att mer pengar kan avsättas till marknadsföring, olika aktiviteter etc.” Det bör understrykas att de förlag som har en utgivning som matchar kriterierna för Litteraturstödet och som söker för samtliga titlar ur sin utgivning uppger i högre grad att de är beroende av stödet än förlag som bara söker för vissa titlar. Denna tendens går väl ihop med konkurrensproblematiken och de stora förlagens tydliga dominans på bokmarknaden. I sina olika grupperingar, kedjor och konglomerat har de större utrymme för att enstaka titlar inte bär sina egna omkostnader, ett förhållande som inte lika obemärkt passerar förbi för de små och medelstora förlagen.

Då bokmarknaden präglas av ekonomiska aspekter kan de kommersiella krav som kommer utifrån sägas styra bokmarknaden, dess utbud och olika aktörer, vilket påverkar framför allt de små och medelstora förlagen negativt. Anna Lindvall Olsson från det lilla förlaget *Ord Text Mening* skriver i ett debattinlägg på *Svensk Bokhandels* hemsida: ”Att vara ett litet bokförlag och försöka synas bland bokförlagsjättarna är inte lätt. Vi kan inte, på några plan, konkurrera med den pr-maskin många stora bokförlag har.” och ”En större mångfald inom bokbranschen och mer öppen attityd mot nyetablerade förlag är något både författare, bokförlag och läsare tjänar på.”⁶⁴

---

⁶⁴ Anna, Lindvall Olsson, *Vi små förlag måste få tid att växa*, debattinlägg på *Svensk Bokhandels* hemsida (www), 2011-04-22, <http://www.svb.se/debatt/vi-sm-bokf-rlag-m-ste-f-tid-att-v-xa>, hämtat 2011-05-02, 14:16.

Ihop med Litteraturstödets syfte – att bibehålla och garantera en bred utgivning av kvalitetslitteratur – framträder den stora betydelse som stödet verkligen har för de små och medelstora förlagen: deras överlevnad är i många fall starkt beroende av Litteraturstödet. Återigen gäller att i den form det finns nu, som ett titelstöd i efterhand, bibehålls den obalans som råder på bokmarknaden. Och eftersom distributionen utpekas som en av de små och medelstora förlagens största hinder för att utgivningen ska nå läsare riktas tankarna, som nämnt ovan, till distributionsstödet. Om distributionsstödet separerades från själva Litteraturstödet skulle en annan fördelning vara möjlig. En fördelning där Litteraturstödet är ett titelstöd, precis som det fungerar idag, men där distributionsstödet utdelades efter andra kriterier som bättre tillgodoser de små och medelstora förlagens behov för att de ska kunna leva kvar på bokmarknaden. Denna tanke förstärks i och med det debattinlägg som Susanne Hamilton, ordförande för NOFF (Nordiska oberoende förlags förening) skriver på *Svensk Bokhandels* hemsida med anledning av att *Bonniers* slutit ett stort avtal med en stor affärskedja dagen efter att den nya *Litteraturutredningen* presenterats: ”De stora förlagshusen lägger under sig hela distributionskedjan från förlag till slutkund. Små och medelstora förlag riskerar att stängas ute. Mångfalden i svensk litteratur hotas.” Hamilton skriver fortsättningsvis att ”[o]m regeringen menar allvar med att värna bokens ställning, måste makt- och distributionsfrågorna upp på bordet. Utredningen måste kompletteras med ekonomisk kompetens. Direktiven måste bli probleminriktade.”⁶⁵

Svårigheterna med distributionen för små och medelstora förlag har varit känd länge. År 2003 genomförde NOFF en enkätundersökning⁶⁶, med 40 tillfrågade förlag, där det bland annat framkom att ”alla ser de höga porto- och fraktkostnaderna som ett stort problem för att sprida böcker i allmänhet och för att sprida böcker från de mindre förlag som ej anlitar Seelig eller Förlagssystem i synnerhet”. En vad NOFF kallar ”erfaren förläggare på ett medelstort förlag” menar att fraktkostnaderna är ”den största svårigheten för relationen mellan mindre förlag och deras kunder”. Vidare har flera förlag i NOFFs undersökning påpekat att ett statligt stöd skulle kunna sättas in. Ett av de tillfrågade förlagen har till och med uttryckt önskemål om ett ”kulturporto”.

Distributionsdelen påverkar hela en boks existens, eftersom den kan vara direkt avgörande för hur den mottas, både av kritiker och på bokmarknaden, och i förlängningen även för hur

---

⁶⁵ Susanne, Hamilton, *Mångfalden är hotad*, debattinlägg på *Svensk Bokhandels* hemsida (www), 2011-03-25, <http://www.svb.se/debatt/mangfalden-ar-hotad>, hämtat 2011-05-02, 13:56.

⁶⁶ Fredrik, Lind; Tove, Marling Kallrén, *Flaskhalsar, lastpallar och gnällspikar – Utredningsrapport om förutsättningarna för gemensam distribution av böcker från mindre förlag*, Nordiska föreningen för mindre förlag, (pdf), 2003, www.noff.se/scripts/documents/NOFF-rapport_distribution.pdf, hämtat 2011-04-11, 13:23 sid. 12.

dess överlevnad ser ut. Som ett exempel på det kan sägas att stora förlag ofta har möjlighet att i större utsträckning ge/skicka gratisexemplar till exempelvis bokhandlar och recensenter än vad små och medelstora förlag har, vilket kan ha stor effekt på hur omfattande mottagandet av boken blir. Följaktligen leder en begränsad distribution till en begränsad publik, och en riklig distribution till potentiellt en större publik. Titlar som ges ut på stora förlag kan därmed tyckas ha ett försprång. Vi ser det som möjligt att en åtskillnad på titelstödet och distributionsstödet skulle ge en stark effekt på bokens omlopp för små och medelstora förlag om distributionsstödet gavs till förlag som verkligen behöver det. Detta styrks också av det betänkande som Kulturdepartementet gjorde 1997: "Vår undersökning av spridningen av de litteraturstödda titlarna visar att det för i synnerhet de små förlagen är mycket svårt att nå ut med dessa ibland smala titlar."⁶⁷ Det var i och med detta betänkande som förslaget om ett distributionsstöd inrättades såsom det ser ut i sin nuvarande form.

Ett tillägg i den litteraturutredningen som pågår skulle alltså kunna utreda om det är möjligt att dela på titelstödet och distributionsstödet och om distributionsstödet kunde fördelas med hänsyn till förlagens ekonomiska storlek.

En av de inledande frågorna i denna uppsats gällde huruvida det är relevant att inkludera de stora förlagens dominans på marknaden när den nya litteraturutredningen ser över Litteraturstödet och dess funktion. Den konkurrensproblematik som råder, där stora förlag ingår i kedjor och konglomerat som innefattar såväl produktion, distribution och försäljning medan många mindre förlag har mer eller mindre stora ekonomiska besvär med att både distribuera sin utgivning och att sälja den i så pass stor omfattning att titeln i fråga genererar en vinst till förlaget, fungerar som ett ekorrhjul. En ond cirkel för de små och medelstora, ett delvis självförsörjande kretslopp för de allra största förlagen. På så vis befästs positionerna hela tiden. Undersökningen av Kulturrådets ärendeförteckningar har visat att även Litteraturstödet följer denna struktur: de stora förlagen får stora summor medan mindre förlag får mindre summor. Summornas storlek både kan och bör kopplas till förlagens utgivning, och såklart även till respektive förlags antal litteraturstödsansökningar. Det är också viktigt att komma ihåg att Litteraturstödet är ett titelstöd, vilket ska hjälpa till att bibehålla en bred utgivning av kvalitetslitteratur på hela den svenska bokmarknaden. Vid beslut om litteraturstöd tas alltså enbart hänsyn till verket – inte till förlaget som givit ut det. Men här finns en tanke om hur snedfördelningen skulle kunna komma att, om inte rätas ut så i alla fall, upphöra att befästas

---

⁶⁷ *Boken i tiden – Betänkande från utredningen om boken och kulturtidskriften*, SOU 1997:141, sid. 279.

och förstärkas genom att begränsningar införs för distributionsdelen. Olika procentsatser beroende på förlagens årliga omsättning skulle kunna vara en väg att gå. Då kunde antalet biblioteksböcker som ska skickas ut (291) kunna multipliceras med 50 %, som det gör nu, till förlag som har en omsättning på upp till och med en viss summa. De förlag som har en omsättning som uppnår eller överstiger den angivna summan skulle kunna erhålla en lägre procent per exemplar, till exempel 25 %. Detta kräver dock betydligt mer noggranna utredningar samt en kartläggning av förlagens positioner. Inte minst måste en rimlig gräns för omsättning dras. Kanske finns andra sätt att komma ur ekorrhjulet på, och det är sådant som en Litteraturutredning skulle kunna se över.

I enkäten var det ett förlag som lyfte en tanke som vi själva haft, nämligen det att ett förlag kan ”lära sig” vilka titlar som kommer att ha stor chans att få litteraturstöd, och att de därmed kan förutse, om än inte hundra procentigt, om en viss titel kommer att få stöd eller inte. Detta sågs av förlaget mer som ett ”insocialiserat tankesätt kring litteratur som troligen får stöd” än att titelns bidragspotential faktiskt är en parameter i utgivningsbeslutet. Denna syn delas av ett annat förlag, som menar att: ”Vi kan inte vara säkra på att Litteraturstödet kommer att falla ut [...] I den mån Litteraturstödet är en parameter vid utgivningsbeslut så handlar det om en medvetenhet om att det kan vara kärvare att få ett bifall för litteratur som närmar sig populärlitteraturen. En paradox stundtals, att det kan vara ett orosmoment att ge ut en mer lättillgänglig bok med ett bredare tilltal.” Vi anser dock att det ena går in i det andra, vilket innebär att förlagen nog har en god föraning om vilken titel som kommer att beviljas stöd och inte, men att detta inte är direkt avgörande i utgivningsbeslutet av specifika titlar. På så sätt ses Litteraturstödet som ett gott ekonomiskt stöd för att förstärka utgivningen, men inte så pass avgörande för varje enskild titel att utgivningen helt inriktas till sådan litteratur som stämmer in på kriterierna.

Om man kan tänka sig att det är så att förlag ”lärt sig” vilka böcker de kan söka stöd för, är det då så att detta återspeglas i antalet ansökningar, och att beviljningsgraden stiger för varje år? Tendensen går inte att bestyrka med hjälp av denna undersöknings data eftersom tidsspannet är för kort, men resonemanget kan likväl föras. En sak som skulle kunna äventyra denna fråga om ”insocialiserat tankesätt” är till exempel det att *Bonniers* söker för många titlar ur sin utgivning, men att deras beviljningsandel ligger på omkring 60 – 70 % och alltså har en hel del avslag. Skulle de inte ha lärt sig vilka titlar som har goda chanser att beviljas stöd? Vi ser dock att förhållandet ovan i högre grad gäller nischade förlag, eftersom en bred utgivning per definition inte ryms inom ett par uppställda kriterier för kvalitetslitteratur. Ihop med det faktum att det är lätt att ansöka om Litteraturstöd skulle det kunna vara så att förlag

skickar in ansökningar för samtliga titlar liksom på vinst och förlust – att varje beviljning är ett välkommet tillskott, men att man inte förväntar sig att få alla sina ansökningar beviljade.

Förlag som ansöker om Litteraturstöd gör det för att de har en eller flera titlar som kan tänkas falla inom ramen för den litteratur som Kulturrådet vill främja. Oavsett om de får stöd för en titel eller för flera titlar ger bidraget ett tillskott till alla de fält som ingår i och driver ett förlag och dess utgivning; ett tillskott som ger skjuts till ett fält gör i sin tur att en positiv rörelse frigörs och fortsätter in i de andra. Däri kan förklaringen till det höga antalet ansökningar ligga. Det är bättre att söka och få avslag än att inte söka alls och gå miste om ett eventuellt bidrag. Och även om förlagen inte kan förlita sig på att samtliga ansökningar beviljas, bidrar det samlade stödet ändå för många förlag till ett utrymme i budgeten vilken möjliggör att en fortsatt kvalitetsutgivning kan upprätthållas, även om den kommersiella framgången uteblir.

Mot ovanstående resonemang talar det faktum att antalet litteraturstödsansökningar har minskat under de två senaste åren.⁶⁸ Detta utgör i sig en god grund för vidare forskning; hur stor är denna minskning? Hur länge har den pågått? Har det skett liknande minskningar tidigare? Påverkar det den totalt utbetalda summan? Minskar ansökningarna från såväl stora som medelstora och små förlag? Minskar även antalet utgivna titlar i Sverige? Vad säger förlagen om denna minskning? Vilka faktorer i *Bokens existens i samhället* skulle kunna påverka svaren på dessa frågor? Et cetera.

Det är redan nu uppenbart att den nya Litteraturutredningen har lett till omfattande diskussioner inom branschen, vilka uttryckt ett missnöje med hur Litteraturstödet fungerar i dagsläget. Förhoppningsvis kan detta leda till att den nya litteraturutredningen tar åsikterna i beaktning och strävar efter att utforma en modell som bryter konkurrensproblematiken istället för att stärka den.

Avslutning

Resultaten av denna uppsats har tillsammans med den kritik som framkommit från flera olika håll lett till ett jakande svar på frågan om huruvida betydelsen av de stora förlagens dominans på marknaden bör inkluderas när litteraturutredningen ser över fördelningen av Litteraturstödet. Såsom Litteraturstödet fungerar idag befästs den obalans som råder på bokmarknaden, och därmed kan dess syfte – att främja mångfald – tyckas åsidosatt. Men Litteraturstödet är ett titelstöd, och inga röster har höjts för att ändra detta faktum. Därmed krävs andra åtgärder,

---

⁶⁸ Årsredovisning 2010, Kulturrådets hemsida (pdf), sid. 25.

och det är med bakgrund av denna bild som blickarna vänts mot distributionsstödet, vilket utgör en del av Litteraturstödet. Eftersom bokens reception påverkas av distributionen (ju fler kritiker som får den, desto större chans att den recenseras et cetera), är det lätt att se att titlar utgivna av de större förlagen har större chanser att få ett mer omfattande mottagande, vilket ytterligare befäster konkurrensproblematiken. Flera av de allra största förlagen ingår i koncerner eller kedjor som själva håller med såväl distribution som försäljning av litteratur och de små och medelstora förlagen hamnar snabbt på efterkälken vad gäller exponering, spridning och försäljningskanaler. Som exempel kan nämnas att *Bonniers* äger ett par av Sveriges största dagstidningar och mediekanaler.

Böcker utgivna av stora förlag har en typ av levnadsbana medan böcker på förlag med mindre omsättning har en annan. Det gäller generellt för såväl produktion och distribution, och mer specifikt – beroende på förlag, nisch, titel, författare, mottagande, kvalitet, kommersiella krafter mm – för bokens reception, vilket i sin tur påverkar dess överlevnad. Om distributionsstödet skildes från Litteraturstödet och syftade till att stödja förlag med mindre ekonomiska möjligheter till stor spridning av sina titlar skulle denna obalans jämnas ut något.

Litteratur- och källförteckning

Adams, Thomas R.; Barker, Nicolas, ”A New Model for the Study of the Book”, *A Potencie of Life, Books in Society*, The Clark Lectures 1986-1987, Red. Nicolas Barker, The British Library: London, 1993.

Almerud, Peter, *Ökad titelbredd – En rapport om bokhandeln och distributionsstödet* [sic!] av Peter Almerud, Rapport från Statens kulturråd 2001:7, ISBN: 91-85603-61-9.

Betänkande av Kulturutredningen – Kulturpolitikens arkitektur, SOU 2009:16, Statens Offentliga Utredningar, Kulturdepartementet, Stockholm: 2009, kapitel 17.

Boken i tiden – Betänkande från utredningen om boken och kulturtidskriften, SOU 1997:141, Statens offentliga utredningar, Kulturdepartementet: Stockholm 1997.

Darnton, Robert, ”Vad är bokhistoria?”, *Böcker och bibliotek – Bokhistoriska texter*, Björkman, Margareta (red.), Lund: Studentlitteratur, 1998, sid. 29-53.

Escarpit, Robert, *Litteratursociologi*, W&Wserien 255, Stockholm: Wahlström & Widstrand, 1970.

Furuland, Lars, ”Litteratur och samhälle – Om litteratursociologin och dess forskningsfält”, *Litteratursociologi – Texter om litteratur och samhälle*, Furuland, Lars; Svedjedal, Johan (red.), Lund: Studentlitteratur, 1997, sid. 16-49.

Jurjaks, Arvid, ”Litteraturens framtid utreds” i *Sydsvenskan*, B13, 25 mars 2011.

Schmidt, Lars, ”Förlagsspecial 2009” i *Svensk Bokhandel* nr 18-2010, sid. 10-13.

Steiner, Ann, *Litteraturen i mediasamhället*, Lund: Studentlitteratur, 2009.

Svedjedal, Johan, ”Bortom bokkedjan. Bokmarknadens funktioner – en ny modell och några exempel”, *Tidskrift för litteraturvetenskap* nr 3–4 1999, sid. 5-6.

Digitala källor:

Bokförlaget Tranan, (www), <http://tranan.nu/tranan/>, hämtat 2011-04-29, 11:17.

Budgetunderlag 2010-2012, Kulturrådets skriftserie 2009:3, Stockholm 2009, (pdf) http://www.kulturradet.se/Documents/publikationer/2009/budgetunderlag_2010_2012.pdf, hämtat 2011-05-17, 16:45.

Bästsäljare och hyllvärmare Bestånd och utlåning av boktitlar med litteraturstöd 1998-2000, Rapport från staten Kulturråd 2002:2 (pdf), <http://www.kulturradet.se/upload/kr/publikationer/2002/bastsaljare.pdf>, hämtat 2011-04-20, 11:31.

Djurberg, Sara, *Svensk bokhandel*, ”Litteraturutredningen – Starkt fokus på ökat läsande”, 2011-03-24, (www), <http://www.svb.se/nyheter/starkt-fokus-p%C3%A5-%C3%B6kat-l%C3%A4sande>, hämtat 2011-05-01, 20:14.

Ellerströms förlag, (www), <http://www.ellerstroms.se/about>, hämtat 2011-04-29, 11:28.

Hamilton, Susanne, *Mångfalden är hotad*, debattinlägg på *Svensk Bokhandels* hemsida (www), 2011-03-25, <http://www.svb.se/debatt/mangfalden-ar-hotad>, hämtat 2011-05-02, 13:56.

Karneval förlag, (www), <http://www.karnevalforlag.se/om-karneval>, hämtat 2011-04-29, 11:46.

Kommittédirektiv Litteraturens ställning, Kulturdepartementet, Dir 2011:24, (pdf), <http://www.regeringen.se/content/1/c6/16/45/40/e3af14d7.pdf>, hämtat 2011-04-05, 09:32.

Lindvall Olsson, Anna, *Vi små förlag måste få tid att växa*, debattinlägg på *Svensk Bokhandels* hemsida (www), 2011-04-22, <http://www.svb.se/debatt/vi-sm-bokf-rlag-m-ste-f-tid-att-v-xa>, hämtat 2011-05-02, 14:16.

Litteraturstöd (www), Kulturrådets hemsida, <http://www.kulturradet.se/sv/bidrag/litteratur/Litteraturstod/>, hämtat 2011-04-11, 08:57.

Lind, Fredrik; Marling Kallrén, Tove, *Flaskhalsar, lastpallar och gnällspikar – Utredningsrapport om förutsättningarna för gemensam distribution av böcker från mindre förlag*, Nordiska föreningen för mindre förlag, 2003, (pdf) http://www.noff.se/scripts/documents/NOFF-rapport_distribution.pdf, hämtat 2011-04-11, 13:23.

Om Kulturrådet, Kulturrådets hemsida, <http://www.kulturradet.se/sv/Om-kulturradet/>, hämtat 2011-04-13, 14:53.

Rámus förlag (www), http://ramus.nu/?page_id=12, hämtat 2011-04-29, 12:07.

Roos & Tegnér AB (www), <http://www.roostegner.se/gallery.asp?id=60&type=0>, hämtat 2011-04-29, 11:54.

Schmidt, Lars, ”Oberoende förlag kräver granskning av maktkoncentration”, *Svensk Bokhandel*, 2011-05-06, (www), <http://www.svb.se/nyheter/oberoende-f-rlag-kr-ver-granskning-av-maktkoncentrationen>, hämtat 2011-05-02, 14:34.

Svensk Bokhandel, Svensk Bokhandels hemsida (www), <http://www.svb.se/branschen-sok/F%C3%B6rlag>, hämtat 2011-04-05, 13:22.

Svensk Författningssamling (SFS), Förordning (1985:525) om statligt stöd till bokhandeln, Sveriges Riksdag (www), <http://www.riksdagen.se/webbnav/?nid=3911&bet=1985:525>, hämtat 2011-05-20, 11:37.

SV: *Flera frågor*, Kulturrådet, maria.agren@kulturradet.se, (e-post). E-postsvar från Kulturrådet, mottaget 2011-05-17, 17:11.

SV: *Förfrågan om litteraturstödsförteckningar*, Kulturrådet, alan.deswar@kulturradet.se (e-post). E-postsvar från Kulturrådet, mottaget 2011-04-05, 14:44.

VB: SV: *Flera frågor*, Kulturrådet, maria.agren@kulturradet.se, (e-post). E-postsvar från Kulturrådet, mottaget 2011-05-24, 09:55.

Vertigo Förlag (www), <http://www.vertigo.se/index.php?id=18>, hämtat 2011-04-29, 11:38.

Årsredovisning 2010, Kulturrådets hemsida (pdf), http://www.kulturradet.se/Documents/publikationer/2011/arsredovisning_2010.pdf, Stockholm, hämtat 2011-04-29, 15:28, sid. 25.

Bilaga – Enkät om Litteraturstödet

Enkät om Kulturrådets statliga litteraturstöd

Med syfte att undersöka om konkurrensproblematiken på Sveriges bokmarknad återspeglas i fördelningen av Litteraturstödet vill vi i vår kandidatuppsats i Förlags- och bokmarknads-kunskap komplettera Kulturrådets uppgifter om fördelningen av Litteraturstödet samt de områden den nya litteraturutredningen behandlar med ett antal förlags uppgifter och reflexioner kring ämnet. Därför lämnar vi nu ut denna enkätundersökning där vi hoppas på ert deltagande. Alla kommentarer om Litteraturstödet, dess funktion och fördelning är av intresse, såväl positiva som negativa. Anonymitet garanteras om det önskas, meddela detta i så fall under *Övrigt*.

Tack på förhand och vänliga hälsningar

från Carola Mikaelsson och Erika Dyberg

Förlagsnamn:

Anser ni er vara ett stort, mellan eller litet förlag?

Enkätundersökning – Litteraturstödet

- 1) Ansöker ert förlag om litteraturstöd?
- 2) Hur stor andel av förlagets titlar söks det litteraturstöd för?
- 3) Vilken betydelse har Litteraturstödet för ert förlag?
- 4) Hur stor utgivning hade ert förlag år (antal titlar):

2006:

2007:

2008:

2009:

2010:

5) Hur många titlar ur förlagets utgivning söktes litteraturstöd för år:

2006:

2007:

2008:

2009:

2010:

6) Hur många titlar ur förlagets utgivning erhöll litteraturstöd år:

2006:

2007:

2008:

2009:

2010:

7) Vad är förlagets allmänna uppfattning om Litteraturstödet?

8) Är Litteraturstödet en parameter i utgivningsbeslut hos ert förlag, så till vida att utsikten att erhålla litteraturstöd är en avgörande faktor för om boken kommer att ges ut eller ej?

9) Övrigt